

TÜRÜK

*Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*
2017, Yıl:5, Sayı:9

Geliş Tarihi: 08.03.2017

Kabul Tarihi: 26.03.2017

Sayfa:200-227

ISSN: 2147-8872

SEYYİD VEHBÎ'NİN ŞİİR ANLAYIŞI*

Zafer TOPAK**

ÖZET

Bu çalışma ile 18. yüzyıl divan şiirinin önemli temsilcilerinden olan Seyyid Vehbî'nin kendi şiirleri ile ilgili yaptığı tespit ve değerlendirmelerden hareketle şairin şiir anlayışının belirlenmesi amaçlanmıştır. Divan'ında çoğunlukla kasidelerinin fahriye ve gazellerinin mahlas beyitlerinde poetik düşüncelerine yer veren şair, bu dizelerde şiirlerinin özelliklerine ve konularına, şiirlerini benzettiği unsurlara ve mânâ, düşünce, mazmun gibi çeşitli poetik hususlara dair düşüncelerini belirtir. Vehbî, bu poetik dizelerde şiir karşılığında daha çok “sühan” ve “nazm” kelimelerine yer vermiştir. Ona göre şiir feyizle ve hünerle söylenmeli, gönle hitap etmeli, doğruluk içermeli, gaflette olanları uyarmalı, elden ele dolaşmalı, âşıkâne, yakıcı, pâk, garrâ, nâzik, rengin ve selis olmalıdır. O, şiirlerini “âb, âşiyâne, câm, dâsitân, deşt, efser, fesâne, gevher, gül-deste, hâtem, kâle, kevser, mu'cize, sihr, şeker, şerer, yem, zülâl vd.” unsurlara benzetir. Ona göre okuyucu tarafından beğenilen şiirler, aşkı anlatan, sevgili ve onun güzellik unsurlarına yer veren, yenilik düşüncesiyle oluşturulmuş, zevk ve eğlence içeren şiirlerdir. Hikemî tarzın bu yüzyıldaki önemli bir temsilcisi olan Vehbî,

*Seyyid Vehbî'nin şiir anlayışını tespit etmeye çalıştığımız bu çalışmada şablon olarak Prof. Dr. Bayram Ali Kaya'nın hazırladığı “Necâti Bey'in Şiir Anlayışı” başlıklı makale örnek alınmıştır (Bayram Ali Kaya (2012), *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 27, s. 143-218, İstanbul). Bizim de iki makale hâlinde düşündüğümüz çalışmanın ikincisinin “Seyyid Vehbî'nin Şair Anlayışı” başlığı ile yayımlanması planlanmaktadır. Çalışmaya kaynaklık eden şiirler için de Hamit Dikmen'in hazırladığı Seyyid Vehbî Divanı'nından yararlanılmıştır (Hamit Dikmen (1991). Seyyid Vehbî ve Divanının Karşılaştırmalı Metni. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.) Çalışmada geçen kısaltmalar, “K” kaside, “G” gazeli karşılamaktadır. Örneğin (G. 8/6, s. 515) şeklindeki bir künyede kısaltmadan sonra verilen şiir, eğik çizgiden sonraki beyit, virgülden sonraki ise sayfa numarasını vermektedir. İlgili künye, beyit örneklerinin yanında yay araç içerisinde gösterilmiştir.

**Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, El-mek: z.topak80@gmail.com

şiiirinde anlam, düşünce ve mazmun gibi şiiirin içyapısı ile ilgili unsurları oldukça değerli görmüş ve bu hususların önemine dair de değerlendirmelerde bulunmuştur. Vehbî'nin şiiir ile ilgili yaptığı önemli poetik tenkit ve değerlendirmeler özellikle divan şiiirinin poetikasına yönelik yapılacak çalışmalara katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Seyyid Vehbî, şiiir anlayışı, poetika, şiiir, şair, 18. yüzyıl divan şiiiri.

SEYYİD VEHBÎ'S UNDERSTANDING OF POETRY

ABSTRACT

With this study, it is aimed to clarify the poet's understanding of poetry with reference to designation and criticism of own poems of Seyyid Vehbî, who was one of the significant spokesmodels of 18th century Ottoman Poetry. The poet including commonly his poetic ideas in his odes' fahriye (praising) and lyrics' pseudonym verses in his diwan, states his ideas regarding various poetic aspects such as poems' features and topics, the elements reminding the poems, meaning, idea, methaphorical statement in these verses. Vehbî gives place to "sühan" and "nazm" words mostly instead of poem in these verses. Accordingly, the poem is supposed to be worded with inspiration, appeal to the heart, include faithfulness, awarn the ones in negligence, travel from hand to hand, be amorously, piquant, pure, shining, naive, colorful and voluble. He associates his poems with elements such as "âb (water), âşiyâne (nest), câm (glazing), dâsitân (legend), deşt (desert), efser (crown), fesâne (story), gevher (jewel), güldeste (bunch of roses), hâtem (seal), kâle (word), kevser, mu'cize (miracle), sihr (sorcery), şeker (sugar), şerer (sparkle), yem (bait), zülâl (lucid water) etc." From his perspective, the poems found desirable by the reader are the ones expressing the love, giving place to the lover and her beauty aspects, made up by renewal, including pleasure and entertainment. Vehbî, one of the significant spokesmodels of Hikemî style in this century, considerably appreciated the aspects relating to the inner structure of the poem such as meaning, idea and metaphorical statement and made evaluations concerning the emphasis of these aspects. The significant critiques and evaluations of poems made by Vehbî are to provide contribution to studies which will be carried out especially relating to Ottoman Poetry's poetical.

Keywords: Seyyid Vehbî, understanding of poetry, poetical, poem, poet, 18th century Ottoman Poetry.

Giriş

Vehbî'nin asıl adı Hüseyin, nisbesi ise Hüseyinî'dir. İstanbul'da dünyaya gelen şairin doğum tarihi hakkında kaynaklarda bir bilgi bulunmamakla birlikte mülâzım olduğu tarih dikkate alınarak onun H.1085 (M.1674) yılında doğmuş olabileceği tahmin edilmektedir. Babası, ulemadan İmamzâde Mehmed Efendi'nin kethüdası Hacı Ahmed Efendi'dir. Anne

tarafından sülalesi ise Hasan Hüsameddin Efendi'ye ulaşır. Bu aile aynı zamanda seyyiddir. Sülalesinin seyyid olması sebebiyle isminin önüne “Seyyid” unvanı almıştır. Genç yaşta şiir yazmaya başlayan şair, önceleri Hüsamî mahlâsını kullanırken; Şair Neylî'nin, Vehbî mahlâsının kendine daha uygun olacağını söylemesi üzerine bu mahlası kullanmaya başlamıştır (Dikmen, 1991: XVI, XVIII; Yöntem, 1996: 265).

Yaşadığı dönemin şartlarına göre iyi bir eğitim gören Vehbî, zamanının şöhretli âlimlerinden ilim tahsil etmiş ve hat dersleri almıştır. İleri gelen devlet adamlarına mektupçu, tezkireci olan ve kassamlık görevi yapan şair, H.1108 (M.1696) yılında mülâzım olmuş ve bu göreviyle ilmiye sınıfında vazifeye başlamıştır. Çeşitli medreselerde müderrislik görevinde bulunan Vehbî, H.1132'de (M.1720) Sultan III. Ahmet'in şehzadelerinin sünnet düğünü için yazdığı Sûrnâme adlı eserinden sonra meslek hayatında hızlı bir ilerleme kaydeder ve Sahn-ı Seman müderrisliğine, sonra da “kibâr-ı müderrisîn” sınıfına yükselmiştir. İbrahim Paşa'nın kurduğu Tercüme Komisyonu'nda da yer alan şair; sırasıyla Halep nâibliği, Tebriz kadılığı, Kayseri, Manisa ve Halep mevleviyetliği vazifelerini icra etmiştir. Vehbî, son görevindeyken hac ibadeti için Hicaz'a gitmiş, dönüşünde görevinden ayrılarak İstanbul'a gelmiş ve H.1149'da (M.1736) Aksaray'daki evinde hastalığı sebebiyle vefat etmiştir. Şairin mezarı, Cerrahpaşa'daki Canbaziye Mescidi haziresindedir (Dikmen, 2004: 168-169; İnce, 2005: 700-701; Yöntem, 1996: 266-267).

Lale Devri şairlerinden olan Vehbî, döneminde ve döneminden sonraki kaynaklarda usta bir şair olarak değerlendirilir. Padişah fermanıyla re'îs-i şâ'irân seçilen Osmanzâde Tâib, döneminin şairlerini tanıttığı Vekâletnâme'sinde Vehbî'yi “hüsrev-i mülk-i ma'ânî” olarak vasıflandırır ve “Vekîlimdür benim Vehbî-i mu'ciz-dem” ifadesiyle de kendinden sonra “re'îs-i şâ'irân” olarak onu vekil tayin ettiğini belirtir (Yöntem, 1996: 259-261).

Tezkire yazarı Safâyî eserinde “...elsine-i selâsede nazm u nesre kâdir bedîhe-gûlukda misli nâdir şâ'ir-i zîver-azmâ ve münşî-i tâze-edâdır. ‘Asrın her vâdide yekke-tâz şâ'ir-i muglik-i mümtâzıdır.’” demek suretiyle Vehbî'nin üç dilde şiir ve nesir yazabilen, güzel şiirler söyleyen, seçkin bir şair olduğuna dikkat çeker (Çapan, 2005: 706). Sâlim ise tezkiresinde “...zât-ı pür-ma'ârifi nevâdir-i rüzgârdan bir şâ'ir-i âlî-mikdâr olup her ne rütbe ikrâm olursa şâyeste ve vücûd-ı ‘âlî-mikdârı ile şu'arâ-yı ulü'l-ihtirâma iftihâr eylese bâyestedir.” ifadeleriyle onu, döneminin yüce yaradılışlı bir şairi olarak tanıtır ve her rütbeye layık görür (İnce, 2005: 701).

Şemseddin Sâmî, Kâmûsü'l-A'lâm'da Osmanlı şairleri içerisinde birkaç kişinin Vehbî mahlasını kullandığını ama ismi anılmaya değer, iki şair olduğunu ifade ettikten sonra bu şairlerin Seyyid Vehbî ve Sünbülzâde Vehbî olduğunu söyler (Nazik, 2008: 89). Bursalı Tahir, eserinde şairin hayatı ile ilgili kısa bir bilgi verdikten sonra onun, Sünbülzâde Vehbî'den daha üstün bir şair olduğunu ifade eder (1972: 354).

Muallim Naci, Ziya Paşa'nın Vehbî ile ilgili söylediği “re'îs-i şâ'irândır” ifadesine katılmadığını, bununla birlikte şairin Sünbülzâde'den daha üstün bir şair olduğunu ve orta derecedeki şairlerin büyüklerinden sayılması gerektiğini vurgular (1986: 3). Namık Kemal de Ziya Paşa'nın Vehbî ile ilgili “Şiirleri dökülse huzûra, bir iki gazel gelmez zuhûra” muhtevalı

değerlendirmesine katılmadığını söyler ve Vehbî Divanı'nda iki yüz kadar gazel bulunduğunu, dolayısıyla Ziya Paşa'nın bu sözlerinin tutarlı olmadığını dile getirir (Namık Kemal, 1304: 94). Nihat Sami, Vehbî'nin sade, açık ve külfetsiz bir şiir diline sahip, kelime ve sanat oyunlarına saplanmadan gazel ve kasideler yazan, asrın tanınmış şairlerinden olduğunu belirtir (Banarlı, 1971: 750). Gibb ise Vehbî'nin sanatsal özelliklerinden söz ederken onun Nedim ve Nâbî etkisinde olduğunu ifade etmekle beraber Nedim takipçisi, romantik bir şair olarak kabul edilebileceğini belirtir. Bununla birlikte onun Nedim'i takip etmesinin, Nâbî takipçilerinin Nâbî'yi taklit etmeleri gibi de olmadığı değerlendirilmesinde bulunur (1999: 309, 343).

Vehbî; Fuzulî, Bâkî, Nef'î, Riyazî, Neylî, Râşid, Nâbî, Nedim gibi birçok şairin şiirini tahmis ve tanzir etmiştir. Kendisinden sonra gelen Sümbülzâde'yi şairlikte geride bıraktığı muhakkak olan şairin divan tekniğini çok iyi bildiğini söylemek mümkündür. O, kolaylıkla şiir yazmanın yanında, istediği zaman sanatlı ve cinaslı şiir yazmada da maharetli bir şairdir (Yöntem, 1996: 262).

Onun şiirlerinde Nâbî'nin etkisi hemen göze çarpar. Şair, bir dizesinde "Gazelde Nâbi-i mu'ciz-beyânı andururam" diyerek gazellerinde Nâbî tarzında yazmaya çalıştığını belirtir. Şiirlerinin bir kısmında hikemî bir üslup hâkimdir. Şair, bu tarzda yazdığı şiirlerde hikmetli söyleyişe yer verir ve "mesel-gû"luk yapar. Vehbî, kasidelerinde ise Nef'î'yi kendine örnek alır. Kasidelerinin hemen hepsini Nef'î'nin kasidelerine nazire olarak yazan şair, Divan'ında yer almayan, Sihatname türündeki kasidesinde "Ki benem mu'cize-gû şâ'ir-i Nef'î-lehçe" demek suretiyle de bu bağlılığını ifade eder. (Dikmen, 2004: 178-180; Gökalp, 2013: 311).

Vehbî, kasidede Nef'î'yi, gazelde Nâbî'yi örnek aldığını belirtip kendi tarzını onların tarzına yakın görse de onu önemli kılan daha başka yönleridir. Örneğin kasidelerini etkili kılan, gür ve hamasî söyleyişten ziyade tahkiye ile hareketlendirilmiş tarzıdır. Gazellerinde güçlü bir Nâbî etkisi olsa da şiirlerinde klasik söyleyişin etkileri ağır basar. Bu durum da onu Nâbî takipçiliğinden ziyade klasik tarza yakınlaştırır (Ceylan, 2011: 99).

Nedim'in yetişip şiirinin dalga dalga yayılmaya başlamasından sonra Vehbî'nin şiir anlayışında bir değişme olmaya başlar. İbrahim Paşa'nın himayesinde bir araya gelip arkadaş olan bu iki şair, birbirlerine nazireler yazarlar. Tâ'ib'in, Vekâletname'sinde görmezden geldiği Nedim'i, kendi Vekâletnâsında "Nedîm-i nükte-perdâz" ifadeleriyle taltif ve takdir eden şair, onun şiirlerini tanzir ve tahmis etmekle kalmaz, tarz olarak da Nedim'in şiirlerine yaklaşımaya başlar (Yöntem, 1996: 260-261). Bununla birlikte şairin, mahallî zevk peşinde olduğunu söylemek de yanlış olur. Daha önce de belirtildiği gibi şiirde daha çok klasik söyleyişe yakın olan Vehbî, sadeleşme anlayışına, heceyle şiir yazmaya, türkü, koşma söylemeye karşı çıkar ve şiir makamında çöğür şairlerinin olmasından duyduğu sıkıntıyı dile getirir. O, halk deyim ve tabirlerine ve folklorik söyleyişe daha çok lügazlarında yer verir (Horata, 2009: 122).

Vehbî, şiirlerinde Arapça ve Farsça kelime ve tamlamaları bol bol kullanmakla birlikte dönemindeki birçok şairde görüldüğü gibi nispeten bir sadelik göze çarpar. Dile hâkim olan şair, Türkçe deyimleri, atasözleri, günlük konuşma kalıplarını şiirine ustaca aktarır. Özellikle

Nâbî ve Nedim etkisinde yazdığı manzumelerinde sade söyleyiş daha çok göze çarpar. Ahenkli bir söyleyişi olan şairin söz sanatlarını da ustaca kullandığı görülür. Şiirlerinde İran etkisini azaltan şair, hayat felsefesini açıkça ifade eder. Kendi çevresini şiirine aksettirir; kasideleriyle, tarihleriyle yaşadığı dönemin nabzını tutar ve yaşadığı hayatın şiirini yazan bir şair olmaya çalışır. Lâle Devri'nin zevk ve eğlenceyle geçen toplantılarını, köşklerin tasvirini, mesire yerlerini, halkın eğlencelere bakışını, helva sohbetlerini, sünnet düğünlerini, bayram şenliklerini, zikir halkalarını, padişahın atış talimini, vb. daha birçok sosyal, kültürel ve tarihi olay canlı bir tablo gibi Vehbî'nin şiirlerinde görülür (Dikmen, 2003: 125; 2005: 54).

Vehbî, döneminin “re’îs-i şâ’irân”ı olması, güzel ve etkili şiirler yazması, birçok araştırmacı tarafından başarılı, usta bir divan şairi olarak değerlendirilmesine rağmen çığır açan, yenilikçi bir şair olarak görülmez. O, daha çok Nefî, Nâbî ve Nedim etkisinde güzel şiirler yazan fakat onları geçecek düzeye ulaşamayan bir şair olarak değerlendirilir (Karahan, 1966: 547).

Şairin birkaç eseri bulunmakla beraber en önemli eseri Divan’ıdır. Vehbî Divanı'nın birçok yazma nüshası vardır ve bunlardaki şiir sayıları birbirinden farklıdır. Eserin, Hamit Dikmen tarafından hazırlanan karşılaştırmalı metni esas alındığında eserde şu manzumeler yer alır: Divan’a münacaatla başlanır ve Peygamberimize yazılmış 4 na‘at yer alır. 1 mi‘raciyyeye yer verilir ancak burada mi‘rac olayından çok Şeyhülislâm İshak Efendi'nin medhi üzerinde durulur. Mi‘raciyyeden sonra 5 tevhid, 43 adet na‘t rubaîsi bulunur. Divandaki 86 kasidenin 10'u ‘ıdyiyye, 5'i sıhhatnâme, 4'ü şitâiyye, 3'ü ramazâniyye, 1'i şikâyetnâme, 1'i fahriyye, 1'i nevrûziyye, 1'i de Sûrnâme mukaddimesidir. Diğerleri ise devrin ileri gelenlerine sunulan medhiyyelerdir. Kasideler arasında bulunan 11 medhiyye ile lûgazların 13'ü mesnevî nazım şekliyle yazılmıştır. Divan'da 128 adet tarih manzumesi, 2 terki-bend, 2 terci'-bend, 2 müseddes, 20 tahmis, 4 adet de şarkıdan oluşan musammatlar, 266 gazel, 51kıt'a, 19 lûgaz, 5 tevhid ve 43 na‘t rubaîsi ile birlikte değişik konularda yazılan 57 adet rubaî, 25 müfred ve 62 adet de matla‘ yer alır. Divan'da ayrıca Vahidî Çelebi'nin şiirleri için mesnevî nazım şekliyle yazılmış bir takriz, sadrazama hitaben kaside şekliyle yazılmış 4 manzum arz-ı hâl ve biri kaside, biri de mesnevî şekliyle yazılmış 2 adet manzum mektup da bulunmaktadır (Dikmen, 2004: 171-173).

Vehbî'nin Sultan III. Ahmet'in şeh-zâdeleri Süleyman, Mustafa, Mehmed ve Bayezid'in sünnet düğünlerini ve Sultan Mustafa'nın kızı Ayşe ile Eğriboz muhafızı İbrahim Paşa'nın ve Emetullah Sultan ile Osman Paşa'nın evlilik törenlerini bütün ayrıntılarıyla anlattığı Sûrnâme'si ise Divan'ı kadar meşhurdur. Eser, kendi türü içerisinde çok seçkin bir yere sahiptir. Sadece İstanbul kütüphanelerinde yirmiden fazla nüshasının bulunması eserin, yazıldığı dönemde ve sonrasında gördüğü ilgiye işarettir. Vehbî, on beş gün süren düğün şenliklerini geceli gündüzlü izlemiş ve gördüğü en küçük ayrıntıyı bile eserine büyük bir dil ustalığıyla aktarmıştır. Dönemin ihtişamını, onun dil ve anlatımındaki ihtişamdan görmek mümkündür (Tulum, 2007: 11-12).

Vehbî'nin ayrıca, tek nüshalı ve türünün başarılı bir örneği olarak kabul edilen, her hadis metninin dört mısralık bir kıt'a içinde iktibas edildiği ve Hz. Peygamber'in veciz ve

geniş anlamli hadislerine yer verildiği Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn'i; Sadrazam İbrahim Paşa'nın isteği üzerine kaleme aldığı ve Pasarofça Antlaşması'nı anlattığı Sulhiyye'si; Mustafa Safayî'nin tezkiresine yazdığı Takriz'i ve yazıldığına dair kaynaklarda bilgilerin yer aldığı ancak bugüne kadar rastlanılamayan Leyla ile Mecnûn mesnevisinden söz etmek mümkündür (Çolak, 2015: 621-622; Rahimguliyev, 2007: 73-74; Dikmen, 2004: 175-176).

1. SEYYİD VEHBÎ'NİN ŞİİR ANLAYIŞINA GİRİŞ

Vehbî, yaşadığı dönemin hatırı sayılır bir şairidir ve hemen her kaynaktan kendisinden usta bir şair olarak bahsedilir. Yukarıda da belirtildiği gibi onunla aynı dönemde yaşayan, re'is-i şâ'irân Osmanzâde Tâib, "Vekîlimdür benim Vehbî-i mu'ciz-dem" diyerek kendinden sonra bu vazifeyi yapması için onca şair içerisinde Vehbî'yi seçmiştir (Yöntem, 1996: 259-261). Onun gibi geleneği iyi bilen ve re'is-i şâ'irân vazifesini yerine getiren bir şairin de şiir ile ilgili düşüncelerini ifade etmemesi düşünülemez.

Birçok divan şairi gibi Vehbî de şiir(in)e dair düşüncelerini Divan'ında daha çok kasidelerinin fahriye bölümünde ve gazellerinin mahlas beyitlerinde dile getirmekle beraber "sühanum" redifli kasidesinde ise daha derli toplu bir şekilde söylemiştir. Şair, ilgili dizelerde şiir(in)in özelliklerine, şiir(in)e dair yaptığı benzetmelere, mânâ, hayal, mazmun gibi şiirin temel poetik verilerine dair tespit ve değerlendirmelerde bulunur. Şairin bu değerlendirmeleri bir araya getirildiğinde onun şiir anlayışını daha belirgin bir şekilde görmek mümkün olmaktadır.

Vehbî'nin, şiir(in)e dair en çok üzerine durduğu konu belki de yeniliktir. Birçok divan şairi gibi o da şiirin yenilikler içermesi ve yeni bir üslupla söylenmesi gerektiği düşüncesindedir. Bu düşüncesini "şi'r-i ter, şi'r-i tâze, tâze-tarh, tâze zemîn, nev-zemîn" gibi kelime ve tamlamalarla belirten şair, şiirin ince nükteler içermesi kadar yeni bir tarzda söylenmesini bir gereklilik olarak değerlendirir.

Ona göre şiir, mânâ, hayal ve düşünce dünyasının ürünüdür. Şiirlerinin, bu dünyanın güzelliklerini yansıttığını düşünen şair, özellikle mânâ ve mazmunun yenilikler içermesi gerektiğini vurgular. Şiire yol göstericilik vazifesini de veren Vehbî, şiirleri aracılığıyla gaflette olanları uyandırmak ister. Şiirin; âşıkâne, nâzikâne, sâhirâne, mu'ciz, âbdâr, selîs, sûz-nâk vb. özellikleri taşıması gerektiğini ifade eden Vehbî, bunlar içerisinde özellikle âşıkâne ve yakıcılık vasfını vurgular. O, şiirlerinde aşkı işlediği için şiirleri de doğal olarak âşıkâne ve yakıcı bir özellik taşımaktadır.

Vehbî, şiir(in)in özellikleri ve şiirle ilgili benzetmelerde şiir karşılığında birçok kelime ve tamlama kullanmakla birlikte "sühan" ve "nazm"ı daha çok kullanır. Onun, şiirle ilgili kullandığı ifadelerden bazıları şunlardır: Eş'âr-ı selîs, reh-i eş'âr, vâdi-i eş'âr, yem-i eş'âr, zîb-âver-i sahâyif-i eş'âr; gazel-i pâk; güfte-i rengîn ü sükkerîn, da'vi-i güftâr, lezzet-i güftâr; kîse-i nutk; nazm, nazm-ı garrâ, nazm-ı güher-bâr, nazm-ı hevâ, nazm-ı hoş-âyende, nazm-ı mahdûm-ı sühan-senc, 'akd-i nazm, 'akdü'l-le'âl-i nazm-ı ter, bender-i nazm, câm-ı nazm, kâle-i nazm, mîve-i nazm, mu'cize-i nazm, neşr-i metâ'-ı nazm, nevâ-yı nazm, pür-meyve-i nazm, sîr-âb-sâz-ı teşnegân-ı nazm, tarîk-i nazm, zîb-i nazm, zülâl-i nazm; şi'r-i kâbil, şi'r-i

nâzûk, şi'r-i nâdire-senc, şi'r-i selîs, şi'r-i safâ-şi'âr, şi'r-i şerer-bâr, şi'r-i tâze, şi'r-i ter, maksim-i şi'r, safha-i şi'r; sühan, nisâr-ı cevâhir-i sühan, rengîn sühan, sihr-i sühan-dânî vd.

A. Şiirlerinin Belli Başlı Özellikleri

1. Âşıkânedir ve yakıcı bir özellik taşır.

Aşk gibi yüce bir duygu, divan şiirinde bütün boyut ve şekilleriyle yer alır. Hatta Ömer Faruk Akün, divan şairliğinin yolunun âşıklık rol ve hüviyetini kabullenışten geçtiğini, şairlik sırasına girmenin aşkı işlemekle mümkün olacağını belirtir. Şairlerin aşk dışında başka konulara ilgisiz kalmalarının düşünülebileceğini ancak aşka duyarsız kalmalarının mümkün olamayacağını söyleyen Akün, bu sebeple divan şiirinin merkezinde aşk olduğunu, onun çıkartılmasıyla divanların neredeyse boşalacağını ifade eder (Akün, 2013: 127-129). Divan şairi bu sebeple hemen bütün duygu ve düşüncesini aşk etrafında anlatmaya çalışır. Aşka dair ne varsa hepsinin anlatıldığı âşıkâne şiirler ise bu geleneğin duygusal boyutunu oluşturur. Şairler tarafından çok rağbet edilen bu tarza tasavvufî unsurlar da eklenerek ilahî bir boyut da kazandırılır (Erkal, 2009: 293). Özellikle bu tür manzumelerde aşkla ilgili her türlü acı, sıkıntı, mutluluk, ilgi, yakarış vs. içli bir şekilde ifade edilir (Pala, 1999: 288).

Vehbî de belirtilen düşünceleri doğrularcasına kendini âşık olarak niteler ve buna bağlı olarak da şiirlerinin âşıkane bir özellik taşıdığını ifade eder. Aşka ev sahipliği yapan şairin gönlü ise doğal olarak aşk ateşiyle doludur. Şairin, gönlünün tercümanı olan dilinin ise alev gibi yakıcı olması da kaynağının ateş olmasındandır:

‘Âşıkam ‘âşıkânedür sühanum
Şu‘ledür dil zebânedür sühanum (K. 22/1, s. 108)

O, aynı kasidenin bir başka beytinde şiirlerini yine âşıkane olarak niteler ve sebebini ise benzer bir duruma, sevgiliye duyduğu aşka bağlar. Bu aşk, onun şiirlerini baştanbaşa âşıkane bir hâle getirmiştir:

Ten-i mahbûba ‘âşık olmag ile
Cümleten ‘âşıkânedür sühanum (K. 22/7, s. 109)

Vehbî, aşağıdaki beytinde ise şiirinin yakıcılıkla birlikte âbdâr olduğunu belirtir. Bu iki özelliğin bir arada olmasını sağlamak ise ancak sihirle veya mucizeyle mümkün olabilir. Şair, bu yaklaşımıyla şiirindeki olağanüstü hususiyete dikkat çeker ve bunu başarmanın güçlüğünü vurgular:

Böyle pür-sûz iken elfâzı bu nazmun Vehbî
Âb-dâr olması ya sihr ya i‘câz gibi (G. 242/7, s. 666)

2. Doğruluk içerir, gaflette olanları uyarır.

Öncülüğünü Nâbî'nin yaptığı hikemî şiirin temsilcileri, şiirin hikmet, hakikat, doğruluk içermesini ve insanları tefekküre yönlendirmesini daha değerli görmüşlerdir. Bu anlayış, Nâbî'nin bir beytinde “Hikmet-âmîz gerekdir eş‘âr/Ki me‘âli ola irşâda medâr” şeklinde karşılık bulur. Bu dizelerde, şiirin hikmet içermesi ve doğru yolu göstermesi gerektiğini savunan şair, şiirin fayda yönüne dikkat çeker (Pala, 2005: 200; Yorulmaz, 1996: 13).

Bir dizesinde “...Nâbî’ye hayrû’l-halef benem” (G.264/7) diyerek örnek aldığı şairi ve onun şiir tarzını işaret eden Vehbî de şiirin hikemî bir yönünün bulunması gerektiği düşüncesindedir. O, Allah vergisi bir şiir söyleme yeteneğine sahip olduğu için şiirleri de daima doğruluk içerir:

Devletün dâ’im ide Hak mâdâm
Vehbi’yem sâdikânedür sühanum (K. 22/31, s. 110)

Onun şiirleri tıpkı Şehnâme’nin meşhur simalarından Kahraman’ın narasını gibidir. Gaflette olanları, doğruluktan uzaklaşanları uyandırmaya ve hakikati görmelerine yardımcı olur:

Gâh îkâz-ı ehl-i gaflet ider
Na‘re-i Kahramânedür sühanum (K. 22/6, s. 109)

3. Hünerin ürünü olduğu için “gayb”dan haber verir.

Şiir sanatı ve şairlik bağlamında hünerin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Şiiri, “dilin hünerli bir şekilde kullanılmasıyla oluşan sanat” şeklinde tanımlamak mümkün olduğu için divan şairleri zaman zaman şair yerine de “erbâb-ı hüner, Hüsrev-i mülk-i hüner, kilik-i hüner” vb. tabirleri kullanmışlardır (Coşkun, 2011: 59). Bu sebeple birçok şair, şiirin hünerle söylenmesi gerektiği görüşündedir.

Vehbî, şiirlerinin sıradan olmadığını ifade etmek için onları hüner şehrinin malları olarak niteler. Onun şiirleri hünerin ürünü olmakla beraber gayb âleminde gelen bir armağandır:

Metâ‘-ı Ahmed-âbâd-ı hünerdür nazmı Vehbînün
Efendüm kadrini bil ‘âlem-i gayb armağanıdır (G. 50/4, s. 546)

Gayb kelimesi, bilindiği gibi akıl ve duyular yoluyla hakkında bilgiler edinilemeyen varlık alanını karşılar. Kur’an’da fizik ötesi âlemin varlıklarını belirtmek için bu kelime, aynı zamanda fizik âleminin insan bilgisi dışında kalan uzantısı için de kullanılır. Buradan hareketle fizik ötesi âlem için gaybî varlık, fizik dünyasında gerçekleştiği hâlde duyularla algılanamayan olaylar için ise gaybî haber tabirleri kullanılır. Mutlak gaybı ise ancak Allah bilir, başka varlıklar bilemez (Çelebi, 1996: 404-406).

Vehbî, şiirinin gayb âleminde geldiğini belirterek onların hem yücelik ve değerine hem de şiirin böyle yüce makamların ürünü olması gerektiğine dikkat çeker. O, sahip olduğu düşünce ile gayb yollarını bilir ve kalplerdeki sırların haberini bile verir; hatta onları açıklar:

Endişem öyle peyk-i reh-i gaybdur ki hep
Peygâm-ı râz-ı sîne-i kerr ü beyân virür (K. 32/4, s. 139)

4. Feyizle söylenmelidir.

Tasavvuf terimi olan feyiz, bütün bilgilerin ve varlıkların Allah’tan zuhur ve tecelli etmesi olarak da açıklanır. Bu anlamda feyzin kaynağı Allah’tır ve bu kaynaktan Hz. Peygamber aracılığıyla velilere ve oradan da insanlara ulaştığı kabul edilir (Eraydın, 1995: 514). Özellikle sûfî geleneğe mensup şairler, şiirlerini Allah’tan gelen bir feyiz ve ilhamla

yazdıklarını ifade ederler ve genellikle onları değiştirip bozmadan, sanat ve hayallere başvurmadan söyleme yoluna giderler (Bilgin, 2011: 382).

Birçok şiirinde hikemî tarzın etkisi görülen Vehbî, şiirin feyizle söylenmesi gerektiği inancındadır. Onun diviti, feyiz çeşmelerinin bol olduğu bir mekândır; kalemi ise bu çeşmelerin su borusudur. Şair, feyiz konusunda hiç sıkıntı çekmez ve bu feyizle söylediği şiirlerle şiire susayanların susuzluklarını giderir:

N'ola sîr-âb-sâz-ı teşnegân-ı nazm isem Vehbî
Devâtum çeşmesâr-ı feyz kilkindür ana lüle (G. 194/5, s. 637)

O, bir başka beytinde feyzin gelişine ve onun düşünce ve kabiliyet ile olan ilişkisine değinir. Feyz, Vehbî'nin kabiliyet meclisine misafir olarak gelir, fikir sakisi tarafından ağırlanır, kendinden geçen şair, bu etki ile şiirlerini söyler:

Mihmân-ı feyzi sâki-i fikrüm ağırlayup
Geldükce bezm-i tab'uma ritl-ı girân virür (K. 32/7, s. 139)

5. Tazedir, yenilik içerir.

Divan şairlerinin şiir anlayışları belirlendikçe yenilik, değişiklik ve orijinallik gibi yaklaşımların, onların birçoğunun gündeminde olduğu anlaşılmaktadır. Birçok şair, yaptıkları değerlendirmelerde şiirlerinin yeni, orijinal ve benzersiz olduğunu söyleyerek farklılığını ortaya koymaya çalışmıştır. Bu yenilik düşüncesinin ise şiirin şekil özelliklerinden ziyade muhteva özellikleri üzerinde eyleme geçirildiği görülmektedir (Erkal, 2009: 282-283).

Vehbî'nin hem şiirleri hem de şiir tarzı yenilik ve tazelik içerir. Ona göre şiirin herkes tarafından dinlenmesi, yeni bir tarzda söylemesine bağlıdır. Nükteli şiirlerinin kıymetini ancak şiirden anlayanlar bilir, nüktedan olmayanlar için ise şiirin nükteli olması ya da olmaması önemli değildir. Dolayısıyla herkesin dikkatini çekmek için şiiri nükteli söylemek yetmez, aynı zamanda yeni ve taze bir şekilde söylemek gerekir:

Erbâb-ı nazm olmayacak Vehbî tâze-tarh
Kim dinler anı nükte-şi'âr olmuş olmamış (G. 115/7, s. 584)

Dönemin şairleri, onun yenilik ve tazelik içeren şiirlerini çok beğenirler ve onları tanzir etmeye çalışırlar. Ne var ki bu şiirlere nazire yazmak öyle kolay bir şey değildir, bunu deneyenler ise sıkıntıya düşerler:

Vehbî bu şi'r-i tâzeye olmak nazîre-cûy
Yârân-ı nazma kayd virür pîç ü tâba kor (G. 48/7, s. 544)

Şiiri yeni bir üslupla, yeni bir tarzda yazmak, Vehbî'nin yine önemle üzerinde durduğu bir konudur. O, aşağıdaki beyitte şiirlerini beğenilen, hoş giden şiirler olarak niteler ve şiir vadisinde yeni bir üslup oluşturması gerektiğini kendine telkin eder:

Ey güfte-i nev-tarh-ı hoş-âyende-i Vehbî
Sen vâdi-i eş'ârda bir tâze zemîn ol (G. 149/5, s. 606)

6. Gönle hitap eder.

Şiirin, okuyanın veya dinleyenin gönlüne hitap etmesi gerektiğini düşünen divan şairi, onun gönül çekici, gönül alıcı bir özellik taşıyarak etkileyici bir nitelik kazanmasına dikkat eder. Etkileyiciliğin yönünü ise daha çok fikir, hayal, his ve ahenk unsurları belirler; zira fikrî bir temele dayanmayan, hayal ve histen yoksun, ahenk unsurları zayıf bir şiir değerli şiir olmaktan uzaktır (Öztoprak, 2005: 118-119).

Vehbî, gönül çekici anlamına gelen dil-keş kelimesini, hem şiirinin hem de üslubunun bir özelliği olarak kullanır. Şairin gönül çekici ve hoş bir şekilde söylediği şiirler, görenleri onun karşısında saygıyla eğilmek zorunda bırakır. O, bir başka ifadeyle okuyucunun takdirini kazanan şiirlerin, gönle hitap eden şiirler olduğunu belirtir:

Vehbiyâ ebyât-ı hoş-nakşın bu tarh-ı dil-keşün
Ser-fürû eyler görenler hâme-i nakkâşına (G. 212/5, s. 648)

O, şairlik davasının ispatı için doğru bir şekilde ve gönül çekici bir üslupla söylenmiş gazellere ihtiyaç duyulacağını düşünür ve kendi şiirinde bu vasıfların fazlasıyla var olduğuna dikkat çeker:

Da'vâ-yı şâ'iriyeti isbâta Vehbiyâ
Dil-keş edâ bu gûne müselleme gazel gerek (G. 128/5, s. 593)

7. Garrâ, lezzet-âver, mümeyyez, müselleme, nazikâne, pâk, rengîn ve selîs özelliktedir.

Şiirin tavsif ve takdiri için kullanılan “nâzikâne, pâk, garrâ, rengîn, selîs...” vb. kelimelerin çoğu birer edebiyat terimi olmaktan çok oldukça genel ve soyut bir değer ifadesi olarak kullanılır. Tam olarak neyi ve hangi özelliği kastettiği bilinemeyen bu kelimelerin, sözlük anlamlarının dışında daha geniş bir anlamda kullanıldığı ise bir gerçektir. Birçok şairin, şiiri için kullandığı bu kelimelerin bir kısmı genel zevk ve güzellik ifadesi olarak kullanılırken bir kısmı ise sosyal, kültürel zevk ve ölçüleri karşılar (Tolasa, 1982: 32-33; Kaya, 2012: 173).

Vehbî, şiirlerinin doğruluk, seçkinlik ve parlaklık gibi niteliklere sahip oluşunu aşağıdaki beyitte “Ben hasetçilerle şiir davasına girmem, eğer girecek olsam da bu doğru, seçkin ve parlak şiirim onlarla aramızdaki farkı oluşturur.” demek suretiyle ifade eder:

Ben itmeme da'vi-i güftâr hâsitle velî itsem
Mümeyyez beynümüzde bu müselleme nazm-ı garrâdur (K. 30/73, s.133)

Şiirlerini bal ve şekerle benzeteren onların tatlılık ve şirinliğine dikkat çeken divan şairleri, bu tutumlarıyla aslında şiirlerinin okunması hâlinde hissedilecek güzel duyguları hatırlatmak isterler. Onlar, kimi zaman bu tatlılığın sebebini belirtirler ve çoğunlukla da kaynak olarak sevgiliyi işaret ederler (Bayram, 2004: 39).

Vehbî de “lezzet-i güftâr” terkihiyle şiirinin tatlılığına işaret eder. O, aşağıdaki beyitte “Şiirindeki bu kadar lezzet de nedir? Şeker kamışından yapılan kaleminden, söz yerine şeker mi geliyor yoksa?” diyerek şiirindeki lezzet ve tatlılığı vurgular:

Vehbî ney-i hâmede ne bu lezzet-i güftâr
Hayret geliyor söz mi ya sükker mi nedür bu (G. 189/6, s. 632)

O, bir başka beytinde şiirlerinin muamma gibi olduğunu, dikkatlice bakıldığında temiz isminin görülebileceğini belirttikten sonra onları nâzikâne olarak niteler:

Nâm-ı pâkûn çıkar mu‘ammâdur
Katı pek nâzikânedür sühanum (K. 22/23, s. 110)

Vehbî, şiirinin özellikleri arasında pak söyleyişi de sayar. Ona göre şiir, yeni bir tarzda ve temiz bir şekilde söylendiğinde herkes tarafından beğenilecek ve rağbet görecektir ve bu özellikteki şiirler, diğer şairler tarafından tanzir edilecektir:

‘Aceb mi eylese Birrî nazîre ey Vehbî
Bu nev-zemîn gazel-i pâke rağbet olmaz mı (G. 258/6, s. 674)

Renkli, rengârenk, hoş gibi anlamlara gelen rengîn kelimesi Vehbî’nin, şiiri için kullandığı bir başka özelliktir. Onun renkli şiirleri sevgilinin taze, kırmızı dudağının vasıflarındandır. Bu şiirler aynı zamanda gönle, şarabın neşesini bile verebilecek özelliktedir:

Mey neş’esini virdi mezâk-ı dile Vehbî
Rengîn sühanum vâsf-ı leb-i la‘l-i terinde (G. 200/5, s. 641)

Selîs ve selâset kelimelerinin karşıladıkları anlamlara bakılarak bu özelliğe sahip bir ifadenin veya şiirin, ses ve söyleyiş bakımından dilin kurallarına uygun, her türlü söyleyiş kusurundan uzak olması beklenir. Selâset, sözün akıcı olması kadar ahenkli oluşunu da karşılar (Olgun, 1973: 134).

Vehbî de şiirlerindeki düzgün ve akıcı anlatımı selîs kelimesiyle ifade eder. Şair bir kasidesinde kalemini şiir musluğunun borusuna benzetir ve düzgün, akıcı bir şekilde söylenmiş şiirlerinin âleme bir su gibi aktığını ifade ederek şiirlerindeki selâsete dikkat çeker:

Hâmen bilürüz lûlesidür maksim-i şi‘rûn
Eş‘âr-ı selîsün su gibi dehre revândur (K. 34/60, s. 153)

Onun şiirlerindeki akıcılık başka şairlerin şiirlerindeki akıcılığa da benzemez. Örneğin diğer şairlerin şiiri su olarak düşünülürse onun şiirleri Kevser ırmağıdır. Bu benzetmeyle şair şiirindeki akıcılığın farklılığına ve şiirinin değerine dikkat çeker (G.189/8, s. 633).

8. Elden ele dolaşır, el üstünde tutulur ve okuyanları dinlendirir.

Divan şairleri, kendi şairlik vasıflarını ve şiirlerinin özelliklerini tanıtip değerlendirirken içinde buldukları ve etkileşim içinde oldukları sosyal ve kültürel çevreye sık sık başvururlar. Şairlerin toplumsal çevre etrafında söyledikleri bu beyitlerde genellikle iki farklı çevrenin varlığından söz etmek mümkündür. Bunlardan ilki, beyitlerde ayrıntılı olarak tanıtılmayan ve genel olarak söz konusu edilen genel okuyucu çevresidir. Diğeri ise ilkinin göre daha dar ve özel bir şekilde yer alan, daha çok sanatçılardan, şairlerden, sanattan anlayan ve sanata destek veren kişilerden oluşan belirgin okuyucu çevresidir (Tolasa, 1982: 39). Şairler, yaptıkları değerlendirmelerde şiirleri ile bu çevreleri etkilediklerinden, şiirlerinin bu

çevrelerde el üstünde tutulduğundan sık sık söz ederler. Onlar, bu tutumlarıyla şiirin çevre üzerinde etki bırakma özelliğine dikkat çekerler.

Vehbî de şiirinin elden ele dolaşması, el üstünde tutulması, beğenilmesi gibi özelliklerini anlatırken bu genel okuyucu çevresiyle irtibat kurar. Onun şiirleri mazmun şarabıyla dolu olduğu için mecliste Cem'in kadehi gibi elden ele dolaşır, dolayısıyla bu duruma şaşırılmamalıdır. Şair, bu dizelerde bir yandan şiirlerinin okuyucu çevresinden takdir gördüğünü, elden ele dolaştığını anlatır öte yandan bunun, şarap gibi insanın aklını başından alan mazmunlara yer vermesinden kaynaklandığını ifade eder:

Pürdür gazelüm bâde-i mazmûn ile Vehbî
Elden ele gezse ne 'aceb câm-ı Cem-âsâ (G. 8/6, s. 515)

Marifetin olgunluk meclisinin içki içenleri tarafından şiir kadehinin el üstünde tutulduğunu söyleyen şair, bu ifadeleriyle şiirlerinin sanat çevrelerinde de okunduğunu ve beğenildiğini dile getirir:

Vehbî müdâm el üzre tutar câm-ı nazmunı
Bezm-i kemâl-i ma'rifetün mey-keşânları (G. 254/5, s. 673)

Vehbî, aşağıdaki beyitte ise şiirlerinin beğenilen, hoş giden bir özellikte olduğunu ifade eder. Onların, sadece şiir sayfalarının süsleyicisi olarak kalmalarına razı olmaz, daha fazlasına layık olduğunu düşünür:

Lâyık mıdur bu nazm-ı hoş-âyende Vehbiyâ
Zib-âver-i sahâyif-i eş'âr olmaya (G. 234/6, s. 662)

Aşağıdaki beyitte ise şiirini bir efsaneye, bir masala benzeten şair, uykusuz kalanların onları okuyarak uyumaya çalıştığını belirterek yine şiirlerinin beğenilen özelliklerine vurgu yapar:

Gâh olur çeşm-i bahte hâb-âver
Gûyiyâ bir fesânedür sühanum (K. 22/5, s. 108)

9. Kötü niyetlilere, inatçılara ve cahillere sunulmamalıdır.

Divan şairleri, şiirlerinin özellik ve güzelliklerini anlatırken yukarıda bahsettiğimiz dar ve geniş okuyucu kitlesinden yararlanmakla beraber kimi zaman da bu çevrelerden duydukları rahatsızlıkları dile getirirler. Özellikle cahil, hasetçi, kötü niyetli, inatçı bazı kişi ve çevrelerden şiirlerinin değerini bilmemeleri sebebiyle uzak durmayı tercih eder ve şiirlerinin onlar tarafından okunmamasını isterler; zira onlar bazen bilerek bazen de bilmeyerek şaire zarar verebilirler.

Vehbî, aşağıdaki beyitte aşağılık, hasetçi kişilerin onun içimi hoş bir su gibi olan şiirlerini kötüleyerek okumaya çalışmasını onların bu suretle hararetlerini dindirmeye çalışmaları şeklinde yorumlar:

Agzına kadh ile almagla zülâl-i nazmum
Hâsid-i dîn 'aceb def'-i harâret mi eder (G. 31/7, s. 534)

Şiirlerinin, hasetçiler tarafından okunmasından rahatsızlık duyan Vehbî, bu şiirlerinin bir panzehir gibi onlardan gelebilecek her türlü zararı etkisiz hâle getirebileceğini düşünür. Haset edenleri yılanı benzeten şair, bunların panzehiri olarak yine kendi şiirlerini görür. Şair, onları susturmanın ve zehirlerini etkisiz hâle getirmenin yolunun etkili şiirler yazmaktan geçtiğini düşünür:

Ne ‘aceb hâsidi süst eylese nazmum Vehbî
Mârî efsürde ider hâsiyeti tiryâkûn (G. 143/6, s. 602)

Vehbî, yazdığı şiirler gül bahçesinin turfanda çiçeği gibi olsa bile kabiliyeti henüz olgunlaşmamış, cahil kişilerin bu şiirlere rağbet etmeyeceğini söyleyerek nitelikli bir okuyucu kitlesine duyduğu özlemi dile getirir (G. 31/6, s. 534).

Onun şiirlerinin kıymetini bilemeyecek gruplardan biri de şairlik davası güdenlerdir. Şair, bir başka beytinde “Şair olduğunu iddia edenler, şiirde benim kıymetimi kabul etmezler. Onlar, sağduyulu davranabilirler ama inatları buna engel olur.” diyerek bu düşüncesini ortaya koyar:

İtmez sühanda kadrümi ikrâr müdde‘î
‘Akl-ı selîm yok degül ammâ ‘inâdı var (G. 66/5, s. 555)

Vehbî, yaşadığı dönemde şiir ortamının elverişli olmadığını bu sözlerle anlatırken aslında yârân dediği sanatsever kişilerden bile rahatsızdır. Onlara, şiir dizmekten söz edilmemelidir; zîrâ onlar katırboncuğu ile mücevheri ayıracak basirette bile değillerdir:

‘Akd-i nazmun Vehbiyâ ‘arz eyleme yârâna kim
Kıymet-i har-mühre ile gevheri yeksân sanur (G. 24/8, s. 529)

10. Zevk ve eğlence vericidir.

Divan şairleri, şiirlerinin özellikleri arasında okuyanlara veya dinleyenlere bir neşe vermesi, onları rahatlatması vb. özelliklere de yer verirler. Bu konuda Fuzulî, Farsça Divanı'nın ön sözünde güzel söz ve şiirin insana bazı faydaları olduğunu belirtirken bu faydalar arasında şiirin hem söyleyene hem okuyana zevk ve şevk vermesini, gönlünde bir ferahlık ve neşe oluşturmasını da sayar (Doğan, 1996: 51).

Vehbî de şiirin insanları eğlendirmesi, neşelendirmesi ve dinlendirmesi gerektiği inancındadır. Şair, aşağıdaki beyitte insanları eğlendiren şiiri ile sevgilisi arasında bir irtibat kurar. Ay yüzlü sevgilisi onun safa bahşeden şiirlerine nazar edince şairin de gözü parlar ve talihi gülmeye başlar:

Açıldı baht-ı siyeh Vehbî dîdeler rüşen
O mâh itdi bu şi‘r-i safâ-şi‘âra nazar (G. 77/7, s. 561)

Onun şiirlerinin mânâsı yeni, kafiyesi gül, üslubu şuttur ve bu özellikler sayesinde şiirleri neşe verici hâle gelir. Şairin gönlü ise bu durumda seçkin bir mısrayı andırır. Vehbî, bu dizelerde bir bakıma neşe verici şiirin özelliklerini sıralar:

Ma'nâsı tâze kâfiyesi gül zemîni şûh
Nazm-ı hevâda mısra'-ı bercestedür gönül (G. 146/3, 604)

11. Şahların ve yiğitlerin özelliklerini taşır.

Vehbî, şairlerinin sıradan özellikler taşımadığını bilakis şahlara yakışacak vasıfların şiirinde olduğunu belirtir. Şair, bir kasidesinde şairlerinin, öyle sıradan şahların vasıflarında değil güçlü, her zaman başarılar kazanan şahlar şahının vasıflarında olduğunu belirtir:

Her şehün vasfına degül lâyık
Şeh-i sâhib-kırânedür sühanum (K. 22/16, s. 109)

Aynı kasidesinin bir başka beytinde ise şairlerinin, meydana çıkan yiğitlerin vasfında olduğunu, Rüstem'in özellikleri gibi özellikler taşıdığını belirtir:

Merd-i meydân vasfı olmagla
Dâ'imâ Rüstemânedür sühanum (K. 22/18, s. 109)

Bilindiği gibi Rüstem, Şehnâme'de adından övgüyle bahsedilen bir kahramandır. Sicistan ve Seyistan hükümdarı olan Zâl'in oğludur. Daha delikanlılığında birçok devleri öldürmüş ve olağanüstü başarılar göstermiştir. Divan şiirinde özellikle kahramanlık, acı kuvvet ve yenilmezliğin sembolü olarak kullanılır (Pala, 1995: 415). Vehbî, bu ifadelerle şiirindeki sağlam yapıya ve söyleyişindeki edâya dikkat çeker.

B. Şiirleriyle İlgili Belli Başlı Teşbihler

Divan şairleri, şiirleri ile ilgili yapmış oldukları tanıtma ve değerlendirmelerde önemli ölçüde teşbih ve mecazdan yararlanmışlardır. Bunların çoğunluğu soyut ve genel beğenilerin şairane söylenişini olmakla beraber bazılarının, şiir üzerine çağın ortak görüş ve anlayışlarından kaynaklandığı ve bunları okuyuculara yansıttığı söylenilebilir. Ayrıca bu sanat aracılığıyla şairin şiir hakkındaki eğilimi ve zevki de görülebilir (Tolasa, 1982: 33). Şairler, bu benzetmeler aracılığıyla şairlerinin çeşitli özellikleri arasında bir irtibat kurarlar. Vehbî de şiirlerini âteş, âb, bâde, gül-deste, cevâhir... vb. birçok benzetme unsuruyla ilişkilendirerek şairlerinin çeşitli özelliklerine dikkat çeker.

1. Âb, Kevser, zülâl, yem

Birçok şairin, akıcılığı, saflığı, hayatî bir önem taşıması vb. özelliklerden dolayı şiirlerini suya teşbih etmesi gibi Vehbî de şiirlerini suya benzetir ama bu sıradan bir su değildir; ya içimi hoş, tatlı bir su olan zülâldir ya da cennet suyu Kevser'dir.

Onun kalem tutan parmakları birer çeşmedir ve oradan suya benzettiği şiirleri akar. Beyitte Hz. Muhammed'in parmakları arasından su akıtması mucizesine telmihte de bulunan şair, şiirini böyle mucizevî bir suya benzeterek şairlerinin sıradan olmadığına ifade eder (G. 155/6, s. 610).

Vehbî, aşağıdaki beyitte ise "Bu bir şiir ise şiirde bu kadar akıcılık olmaz. Eğer su ise Kevser ırmağı mıdır, nedir?" diyerek şiirini Kevser'e teşbih eder:

Eş'âr ise eş'ârda olmaz bu selâset
Âb ise eger lücce-i kevser mi nedür bu (G. 189/8, s. 633)

Bilindiği gibi Kevser, sözlükte “çok, pek çok” anlamında bir sıfat veya “ırmak” anlamında bir isim olarak geçer ve cennette Resûlullah’a ayrılan, bütün cennet ırmaklarının kendisinden doğduğu büyük bir su kaynağını veya nehri ifade eder. Çeşitli rivayetlere göre bu nehrin, etrafı incilerle örülmüş kubbelerle çevrili, suyu gümüşten daha beyaz, miskten daha güzel kokulu, baldan ise daha tatlı olduğuna dair tavsifler yer alır (Ertürk, 1997: 546). Vehbî, beyitte yaptığı Kevser benzetmesiyle şiiirlerinin hoşluk, akıcılık, tat ve değer bakımından diğer şairlerin şiiirlerinden ayrıldığını, onlardan çok daha üstün olduğunu vurgular.

Onun şiiirleri aynı zamanda içimi hoş ve tatlı bir su olan zülaldir. Şaire haset eden aşağılık kişiler bile bu şiiirleri okuduklarında hararetleri yatıştır (G. 31/7, s. 534).

Vehbî, şiiirinin genişlik ve zenginliğini anlatmak, değerli anlamlar içerdiğini belirtmek için deniz benzetmesinden yararlanır. Kendini bu denizde bir sedefe benzeten şair, şiiirlerinde mânâ incilerinin eksik olmayacağını ifade eder:

Eksük olmazsa n’ola lü’lü’-i ma’nî Vehbî
Oldı mecmu’a-i nazmum yem-i eş’âra sadef (G. 121/4, s. 588)

2. Âşiyâne, dâm u dâne

Vehbî’nin şiiirleri bir yuvadır; fakat bu yuva sıradan olmayıp arş kuşunun yuvasıdır. Bu kuşu avlamak ise oldukça güçtür. Öyle her avcı onu avlayamaz. Onu avlayabilmek için usta olmak gerekir. Şair beyitte şiiirlerini, avlanması böylesine zor olan bir kuşun yuvasına benzetmekle hem şiiirlerindeki mânâ ve üslup özelliklerindeki farklılığa hem de kendi şairlik gücünün yüceliğine dikkat çeker:

Degme sayyâda lîk sayd olmaz
Mürg-i ‘arş-âşiyânedür sühanum (K. 22/9, s. 109)

Şairin yer verdiği unsurlardan biri de tuzaktır. Tuzak, savaşla ilgili kullanıldığı gibi avcılıkla ilgili de kullanılır. Genellikle sevgili-âşık bağlamında ele alınan bu kullanımlarda sevgili avcı, âşık ise av durumundadır ve sevgilinin sayısız avlama yöntemi vardır. Şiiirlerde bu yöntemler ayrıntısıyla anlatılır. Bunlardan biri de tuzak önüne hububat taneleri dökmek ve yaklaşan kuşları iple tuzağa düşürmektir (Kaya, 2010: 164). Vehbî, bu kuş avlama yönteminden hareketle şiiirlerini tuzağa ve hububat tanelerine benzeter. O, şiiirindeki noktalı harflerin yazılış şekillerini tuzak, onların noktalarını ise tuzak önüne serpilmiş taneler gibi hayal eder ve şair, bunlarla mânâ kuşlarını şiiirine çekmeye çalışır:

Mürg-i ma’nâyâ harf ü nokta ile
Gûyiyâ dâm u dânedür sühanum (K. 22/8, s. 109)

3. Bâzî

Divan şiiiri için yapılan yorumlardan biri de onun bir oyun olduğu şeklindedir (Tanpınar, 1999: 78). Yine divanlarda şiiir için yapılan tanımlamalar arasında onun bir oyun ve eğlence olduğu bilgisi yer alır. Bu anlamda şiiir, şair için meşru bir oyun ve eğlence olmuştur (Coşkun, 2011: 61).

Vehbî de aşağıdaki beyitte şiiri bir oyuna benzetir; ancak bu oyun sıradan, basit bir oyun olmanın ötesinde şairane bir oyundur; yani onu oynayabilmek için yetenek gereklidir:

Bir ucı sende rişte-i medhün

Bâzi-i şâ‘îrânedür sühanum

(K. 22/22, s. 110)

4. Bender, kâle, metâ‘, zîb

Divan şiirinde, şiir bir kumaş olarak düşünüldüğünde şair daha çok ya bu kumaşın usta bir dokumacısı ya da en iyi kumaşı satan bir tüccar olarak kabul edilir. Bu şiir kumaşlarının alıcısıyla buluştuğu yer ise “bender, bendergeh” yani işlek bir ticaret limanı olarak değerlendirilir.

Vehbî bir beytinde şiiri ticaret limanına benzetir ve oradaki kumaşlar bir yere yığılsa kendisi, i‘câza varan şiirlerinin kumaşı ile ayrıcalıklı bir hâle gelecektir (G.196/7, s. 638). O, aşağıdaki beyitte ise “Ey Vehbî, senin şiir kumaşını Nâbî’nin ruhu görmüş olsa hâl diliyle ‘Şiirlerini yazdığın sayfanın siyah noktalarını (kumaşıyla meşhur) Halep şehrinin ticaret limanı sandım’ derdi.” ifadeleriyle şiirlerini kumaşa benzetir:

Dir idi rûh-ı Nâbî görse Vehbî kâle-i nazmum

Sevâd-ı safhanı bendergeh-i şehri Haleb sandum (G. 153/7, s. 609)

Bilindiği gibi Nâbî bir dönem, kumaşıyla meşhur Halep şehrinde kalmıştır. Bu sebeple kendi şiiri için Halep kumaşı benzetmesinde bulunmuş ve daha sonra bu ifade Nâbî’nin öncülüğünü yaptığı hikemî tarzı karşılayacak şekilde de kullanılmıştır (Yorulmaz, 1996: 42-43). Kendini Nâbî’nin halefi olarak gören Vehbî, bu beyti ile şiir tarzına ve bu tarzda geldiği dereceye dikkat çeker.

Aşağıdaki beyitte de şiiri, alınıp satılacak, sergilenecek bir mala teşbih eden şair, hayal tüccarının, şiir malını teşhir edecek gönül çekici bir dükkân aradığını söyler:

Sûdâ-ger-i hayâl ki dil-keş mekân arar

Neşr-i metâ‘-ı nazm idecek bir dükân arar

(G. 72/1, s. 558)

Vehbî’nin şiirleri aynı zamanda bir süstür ve bu süs sadece şiir sayfalarında kalmayıp daha fazlasına layıktır (G. 234/6, s. 662).

5. Câm

Şiirlerinin beğenilip elden ele dolaştığını ve el üstünde tutulduğunu belirtmek isteyen Vehbî, onları kadehe benzetir. Onun, mazmun şarabıyla dopdolu olan şiir kadehi mecliste Cem’in kadehi gibi elden ele dolaşır (G. 8/6, s. 515).

Şair, aşağıdaki beyitte “Şiir kadehi ile cihanı sarhoş etmek suretiyle saki gibi eğlenceye düşkün bir hâle geldim.” diyerek şiirlerini hem kadehe teşbih eder hem de onların akıllarını baştan alacak derecede etkili olduğuna dikkat çeker:

Cihânı mest iderek câm-ı nazmla Vehbî

Misâl-i sâki ‘aceb şûh-meşreb olmuştur

(G. 59/7, s. 551)

6. Cevahir (gevher, güher), lü'lü, hizâne

Vehbî, şiirinin değerini gösterebilmek için değerli taşları bir teşbih unsuru olarak kullanır. Onun her bir şiiri, birer cevher gibidir. Şair de durmadan bu mücevherleri saçar, saçarken de eksilecek diye bir endişe duymaz; çünkü onun mücevher gibi şiirlerine kaynaklık eden, gönlündeki hazine sonsuzdur:

Tevakkuf itme nisâr-ı cevâhir-i sühana
Ki Vehbiyâ dahi dilde künûz bâkîdür (G. 84/5, s. 565)

Şair, mücevhere benzettiği şiirlerini, başka şairlerin şiirleri ile kıymet bakımından karşılaştırılmasını da istemez; zira onun şiirleri paha biçilemeyecek derecede kıymetlidir:

Gevher-i şi'rüme Bahâyi gibi
Yok bahâ bî-bahânedür sühanum (K. 22/14, s. 109)

O, aşağıdaki beyitte şiirinin mücevher saçmaya başlamasının tuhaf karşılanmamasını ister; çünkü şairin mezarlıkta kazı yapan kalemî hazineye ulaşmıştır:

Olsa güher-nisâr sühan Vehbiyâ nola
Hindû-yı hâme dahme-güşâlıklar eyledi (G. 248/6, s. 670)

Şair, her türlü mücevherin bulunduğu bu hazineden örneğin inci gibi şiirlerini saçmaya başladığında diğer şairler bu duruma hayret ederler ve sedef gibi ağızları açık kalır:

Güher-nisâr olıcak kilik-i Vehbî hayret ile
Sadef-misâl dehân-ı sühanverân açılır (G. 42/5, s. 541)

Yine onun inciler saçan şiirlerini görenler, Vehbî'nin bir seferde ne kadar çok seçkin söz incilerini nazm ipine geçirdiğini şaşkınlıkla izlerler:

Bu nazm-ı güher-bârı gören dir yine Vehbî
Bir târe nice lü'lü'-i mümtâz geçermiş (G. 113/5, s. 583)

Şair, aşağıdaki beyitte ise "Vehbî, senin yeni, taze şiir incilerin dururken felekde Pervin takımı yıldızına kim bakar?" diyerek şiirlerini parlak bir inciye benzetir:

Vehbî felekde hûşe-i Pervîne kim bakar
'Akdü'l-le'âl-i nazm-ı terün yok mıdur senün (G. 129/6, s. 593)

Vehbî, şiirini aynı zamanda bir hazineye benzetir. Kendisi hüner ülkesinin padişahıdır ve bütün hünerler onun emrindedir. Böyle olduğu için şairin gönlü de bir şiir hazinesidir. Dilediği zaman ve istediği kadar onlardan dışarı çıkarabilir:

Ben emîr-i kalem-rev-i hünerem
Dilde medfûn hizânedür sühanum (K. 22/13, s.109)

7. Dâsitân, fesâne

Savaş, kıtlık, göç vb. halkı derinden etkileyen bir olayın halk nezdinde olağanüstü bir hâl almasıyla oluşan destanlar daha çok kahramanlık içerir. Vehbî, şiirini etkileyici olması ve olağanüstü bir özellik taşıması sebebiyle büyük padişahların hayatları etrafında oluşan destanlar gibi görür:

Âsafâ sen de gûş tut tatalum

Dâsitân-ı keyânedür sühanum

(K. 22/21, s. 110)

Onun şiirleri aynı zamanda, ilginç ve olağanüstü bir içeriğinin olmasıyla dinleyenlerin ilgisini çeken, uzun kış gecelerinde insanların eğlenmesi, hoşça vakit geçirmesi, uykuya dalmaları vb. sebeplerle anlatılan efsaneler gibidir. Şair, efsane gibi olan bu şiirleri ile uykusuz gözlerin uykusunu getirir:

Gâh olur çeşm-i bahte hâb-âver

Gûyiyâ bir fesânedür sühanum

(K. 22/5, s. 108)

8. Deşt, tarîk

Vehbî'nin şiir için yaptığı benzetmelerden biri de çöl/ovadır. Bu benzetmeyle şiirin genişliğini anlatmak isteyen şair, kendine iyi bir yol arkadaşı bulduğu takdirde kabiliyet atının bu çölde hemen hızlanacağı düşüncesindedir:

Deşt-i nazımda kendüne buldukça hem-‘inân

Vehbî semend-i tab‘ hemân bâd-pâlanur

(G. 52/6, s. 547)

Kabiliyetini yine bir ata benzettiği başka bir beyitte ise şair, böyle giderse şiir yolunda çok Türk atını geride bırakacağını söyleyerek şiiri gidilen bir yola teşbih eder. Şair, beyitte ayrıca bu yolda birçok şairi şiir yazmada geçtiğini de dile getirir (G. 57/5, s. 550).

9. Efser, hâtem, şâne

Taç, hem hükümdarlık alameti olması hem de değerli taşlarla süslenmesi bakımından değerlidir. Şairler, şiirlerinin değerini ortaya koymak için kimi zaman şiirlerini bir taca benzetirler. Vehbî de şiirini hükümdarlara yakışır bir taca benzetir ve bu tacı mânâ ülkesinin padişahlarına layık görür:

Pâdişâhân-ı mülk-i ma‘nâya

Efser-i hüsrevânedür sühanum

(K. 22/15, s. 109)

Şiirinin değerini belirtmek için farklı nesnelere bir teşbih unsuru olarak kullanan Vehbî, yine bu doğrultuda yüzüğü de kullanır. Onun şiirleri birer yüzüktür ama sıradan bir yüzük değildir. Bâkî, Necâtî ve Riyâzî gibi şairler de yüzük oluşturmuşlardır (şiir yazmıştır) ama hiçbirinin yüzüğü onun mücevherden yüzüğü kadar değerli değildir. Şair, bu ifadelerle kendi şiirlerini geleneğin önemli şairlerinin şiirlerinden daha üstün görür:

Yapdı Bâkî vü Necâtî vü Riyâzî ammâ

Birisi yapmadı bir böyle mücevher hâtem

(K. 48/21, s. 208)

Vehbî, şiirlerini aynı zamanda mânânın zülûflerini tarayan ve ona şekil veren bir tarak olarak düşünür (K. 22/20, s. 110).

Çihre-i fikre tâze mazmûnam

Zülf-i ma‘nâya şânedür sühanum

10. Gül-deste, varak-ı râziyâne

Vehbî'nin şiirlerinin özellik ve güzelliğini anlatmak için kullandığı unsurlardan biri de güldür. Gül, rengiyle kokusuyla çiçekler içerisinde farklı bir yere sahiptir ve daha çok sevgili

ile birlikte düşünülür. Şair, bir beytinde gazelini bir deste güle benzetir. Gazelde genellikle bir beytin diğerlerine göre daha güzel söylenmesi esastır. Vehbî, beş beyitlik gazelini bir gül demetine benzetmekle her beytinin gül gibi kıymetli ve güzel olduğunu anlatır:

Vehbî gazel kor adın idüp deste gül gibi
Bir nice beyt-i tâze-edâyı beşer beşer (G. 23/5, s. 529)

Bitkiler dünyasında her bitkinin bir rahatsızlığa faydası vardır. Rezene de birçok rahatsızlığa iyi gelmekle beraber görme ile ilgili sıkıntılara da fayda sağlar. Özellikle göz zayıflığını gidermek için rezene çayının içilmesi tavsiye edilir (Yalçın, 1981: 170, 590). Vehbî'nin şiirleri rezene yaprağı gibidir. Şairin, rezene yaprağının etkisine sahip olan şiirleri gerçekleri görmek istemeyen düşmanlarının, gerçekleri görmesine yardımcı olacaktır:

Gâh ider çeşm-i kûr hasmı basîr
Varak-ı râziyânedür sühanum (K. 22/4, s. 108)

11. Mucize ve sihir

İ'caz, sözlükte "âciz bırakma, âciz düşürme; şaşırtma; mucize sayılacak kadar düzgün söyleme" anlamlarına gelirken aynı kökten gelen mu'ciz ise "acze düşüren, bir şey yapmada başkalarını geri bırakan, kimsenin yapamayacağı yolda olan" anlamını karşılar (Devellioğlu, 1995: 407, 661). Kelimenin şiirle bağlantısı düşünüldüğünde bir şiir terimi olarak i'caz, şairin şaşırtacak güzellikte ve incelikte şiir söyleyerek dinleyeni kendine hayran bırakması, şaşırtması olarak açıklanabilir (Mengi, 2010a: 172).

Vehbî'ye göre şiir, dinleyenleri etkilemelidir. Bu etkilenme, insanların bir mucizeye ve sihre şahit olduğundaki etkilenme derecesinde olmalıdır; zîrâ insanlar en çok olağanüstü hâller karşısında etkilenir. O, bir beytinde "Şiirin ticaret limanında yer alan kumaşlar bir yere toplansa ve satışa çıkarılsa, Vehbî, i'câza varan şiir kumaşıyla ayrıcalıklı bir yere sahip olacaktır ve bu sayede kâra geçecektir." diyerek şiirinin beğenilmesinde ve rağbet görmesinde i'câzın önemine dikkat çeker:

Kâr-ı Vehbî nakş-ı i'câz ile buldı imtiyâz
Tûde olsa bender-i nazmun kumâş-ı bir yere (G. 196/7, s. 638)

Bir başka beytinde, kalem tutan parmaklarının her birini birer çeşmeye çevirerek şiirinin sularını akıtmaya başladığını söyleyen şair, onlardaki mucizevî yönü büsbütün görünür kıldığını dile getirerek yine şiirlerindeki şaşırtıcı güzelliğin varlığından söz eder:

Benân-ı kilküm idüp çeşmesâr-ı âb-ı sühan
Tamâm-ı mu'cize-i nazmunu 'iyân itdüm (G. 155/6, s. 610)

Vehbî, aşağıdaki beyitte kendini, insanları acze düşürecek derecede bir söyleyişe sahip olan bir şair olarak tanıtır ve böyle bir şairin şiirlerinin ise insanların üzerinde âdeta bir sihir etkisi yaptığını belirtir:

Hasmum olur 'asâ-yı hâmemvâr
Mu'cizem sâhirânedür sühanum (K. 22/3, s. 108)

12. Mîve, Nevruz macunu, şeker

Vehbî, şiirini tatlılık ve hoşluk bakımından bir meyveye benzetir. Onun, inciler saçma konusunda maharetli olan, fidan gibi kalemi sarsılmaya başlayınca sayfanın eteği şiir meyveleri ile dopdolu olur:

Dâmen-i safhayı itdün yine pür-meyve-i nazm
Cünbiş-i nahlçe-i kilik-i güher-bârundan (G. 180/7, s. 626)

Divan şairleri şiirlerini şeker, bal gibi lezzetli unsurlara teşbih ederek onların tatlı ve hoş olduğunu iddia eder ve okunduğunda güzel duygular oluşturacağını söylemek isterler. Kimi zaman da bu tatlılığın kaynağı ile ilgili de bilgi verirler (Bayram, 2004: 39). Vehbî, bir beytinde şiirlerini tatlılıkta şekere ve macuna benzetir. Onun renkli ve şeker gibi tatlı şiirleri, Nevruz'da dağıtılan kırmızı macunun yerine armağan olarak gelene gidene ikram edilse tuhaf olmayacaktır:

Nev-rûzda bu güfte-i rengîn ü sükkerîn
Ma'cûn-ı kırmızı yirine armağan olur (K. 36/37, s. 161)

Şair, bu beytinde Osmanlıdaki Nevruz gelenekleri içerisinde yer alan Nevruz macunu yapımı ve dağıtımına telmihte bulunur. Bu gelenek ile ilgili olarak Sultan II. Abdülhamit'in kızı Ayşe Osmanoğlu, şunları söyler: "Nevruz, baharın ilk günü olduğundan bir gün önceden Eczahane-i Hümayun'da hazırlanmış olan ve Nevruz macunu denilen, üzerine altın tozu dökülmüş, kırmızı renkte nevrüz şekeri hazırlanır, tüllerle bağlı güzel kâseler içerisinde Hanedan âzâsına, vükelâyâ, mevki sahiplerine, bendegâna dağıtılırdı. Lezzeti pek güzeldi. Sabah erken, aç karnına yenmesi şifa imiş..." (Osmanoğlu, 1986: 106). Vehbî, şiirlerini böylesine özel bir macun ile karşılaştırarak bir bakıma şiirindeki lezzet ve tadın değerine ve derecesine dikkat çeker.

13. Nâvek, tâziyâne

Şiirlerinin okuyucuda bıraktığı etkiyi ifade edebilmek için onları bir oka benzeten Vehbî'nin okları da farklılık arz eder. Bunlar, sevgilinin gönlüne giden, âşığın ucu sivri "âh" oklarıdır. Nasıl ki âşığın bir ok gibi tesirli âh'ları, sevgilinin katı kalbini etkiliyorsa, Vehbî'nin şiirleri de okuyucularının gönlünü öyle etkileyecektir:

Derûn-ı yâre eserden bu nazmum ey Vehbî
Misâl-i nâvek-i ser-tîz-i âh-ı 'âşıkdur (G. 58/5, s. 550)

O, aşağıdaki beyitte ise fikrini, ata çabuk ve iyi binen bir haberciye benzetirken, şiirini ise bu habercinin kamçısı olarak düşünür. Kamçı, binici için önemlidir. Binici, atı hızlandırmak, dörtnala koşturmak istediğinde kamçıya ihtiyaç duyar:

Peyk-i çâpük-süvârdur fikrüm
Ana bir tâziyânedür sühanum (K. 22/10, s. 109)

14. Nevâ, terâne

Nevâ, Vehbî'nin şiiri için yaptığı benzetmelerden biridir. Aynı zamanda müzikte bir makam adı olan nevâ, sözlük anlamıyla ses, nağme vb. anlamlara gelir. Şair, aşağıdaki beyitte

“Vehbî, şiirin meclisinde oturanlar hep susmuş, hiç olmazsa senin kamaştan yapılmış kalemin, (ney gibi kalemin) şiirin nağmesine başlasın.” diyerek şiirini hoş bir nağmeye benzetir:

Ney-i hâmen nevâ-yı nazma âgâz eylesün bârî

Ki hep meclis-nişînân-ı sühan Vehbî hamûş olmuş (G. 109/5, s. 581)

O, kalemini söz okuna, divitini ise bir yaya benzetirken şiirlerini de şiir çalgılarının nağmesi olarak düşünür:

Kalemüm tîr-i kavî devâtı kemân

Sâz-ı nazma terânedür sühanum

(K. 22/12, s. 109)

15. Şerer

Vehbî, şiirlerinin yakıcı etkisini anlatmak için onları birer kıvılcıma teşbih eder. Onun, kıvılcım saçan, yakıcı şiirleri diğer şairlerin kalplerini tıpkı kalpleri kıskançlıkla ateşgede gibi yanan kalplere çevirir:

Vehbî yine eş‘âr-i şerer-bâr ile itdün

Âteşgede-i reşk kulûb-ı şu‘arâyı

(G. 262/6, s. 678)

C. Şiirlerinin Belli Başlı Konuları

Divan şairleri kendi şiirleri ile ilgili yaptıkları tanıtma ve değerlendirmelerde kimi zaman işlediği konudan da söz eder, onu tanıtır ve tasvir eder. Şair, beğendiği ve sözünü ettiği konuyu seçmesi ve güzelce işlemesi sebebiyle kimi zaman da kendini över. Bu beyitler basit bir övünme beyitleri gibi görülmeyip dikkatlice incelendiğinde onların, şairlerin işlemekten zevk aldıkları ve dönemlerinde revaçta olan konuları tespit etmeye yardımcı olduğu anlaşılır (Tolasa, 1982: 18).

Vehbî de yaptığı değerlendirmelerde kimi zaman şiirlerinin konularına dair açıklamalarda bulunur. O, bu dizelerde işlediği konulara işaret etmenin yanında şiirde hangi konuların işlenmesi veya işlenmemesi gerektiği, hangi konuların şiire güzellik ve değer katacağı gibi hususlara da dikkat çeker.

1. Aşk

Bu yüce duygu, divan şiirinin her döneminde baş tacı edilmiş ve başat konu olmuştur. Aşka gereken ilgiyi gösteren şairler, kendilerini de âşığın özellikleriyle özdeşleştirirler. Bu özellikleriyle her zaman övünen şairler, bu sebeple her fırsatta aşktan ve âşıklıktan söz açarlar. Divan şiirindeki aşkın başka kültürlerden farklı belki de tek taraflı olmasıdır. Seven ve aşkın ıstırabını çeken sadece âşıktır. Sevgili ise bu duyguya seyirci gibi bakan, ilgisini ondan esirgeyen hatta zaman zaman başkalarına ilgili davranarak onu kıskandıran bir tutum sergiler. Bütün bunlar karşısında âşık, asla şikâyetçi olmaz; bilakis sevgilinin ilgisiz tavırları bile onu hoşnut etmeye yeter (Akün, 2013: 126-131; Kaplan ve Kıyçak, 2014: 615).

Vehbî, bir beytinde “Sevgiliye duyduğum aşk sebebiyle şiirlerim tamamen âşıkâne oldu.” diyerek şiirlerinde hep aşkı işlediğini belirtir (K. 22/7, s. 109). Bir başka beytinde ise “Aşkın Tur Dağı’nın yeni Musa’sı benim, bu sebeple şiirlerim ‘len-terânî (sen beni

göremezsın)’ nağmelidir.” diyerek aşkla söylenen şiirlerin mucizevî bir etki bırakacağını, ayrıca bu şiirlerdeki mânâyı herkesin anlayamayacağını ifade eder.

Turfe Mûsâ-yı Tûr-ı ‘aşkam kim
Lenterânî-terânedür sühanum

(K. 22/2, s. 108)

2. Sevgili ve Onun Güzellik Unsurları

Birçok divan şairi, şiirin sevgiliye veya bir memduha yazılması gerektiği konusunda fikir beyan eder. Övülecek kişi sevgili ve padişah olabileceği gibi devrin önemli devlet adamları, âlimleri vb. kişiler de olabilir. Onlara göre, şiir bu kişilerden birini anlatmalı ve onların güzelliklerini, özelliklerini, meziyetlerini anlatmalıdır (Tolasa, 1973: 5). Şiirde, sevgiliyi ve onun güzellik unsurlarını anlatmak ise bu geleneğin merkezinde yer alır. Dolayısıyla sevgiliden ve onun güzellik unsurlarından bahsetmeyen bir şair düşünmek mümkün değildir. Özellikle gazel türünün ana konusunu aşk ve sevgilinin oluşturduğu düşünülürse sevgili, bir konu olmanın ötesinde bu şiirlerin hem yazılma sebebidir hem de şairlerin önemli ilham kaynağıdır (Kaya, 2012: 195).

Vehbî’nin bahtının gülmesinde ve şiirlerinin eğlenceli hâle gelmesinde sevgilinin etkisi vardır. Ay yüzlü sevgili onun şiirlerine bakınca/şiirde sevgiliye yer vermeye başlayınca onun şiirleri değişmeye, eğlenceli olmaya başlar:

Açıldı baht-ı siyeh Vehbî dîdeler rûşen

O mâh itdi bu şi’r-i safâ-şi’âra nazar

(G. 77/7, s. 561)

O, bir başka beytinde renkli şiirlerinin sevgilinin taze, kırmızı dudağının vasıflarında olduğunu söyler ve bu şiirlerin, gönle şarabın neşesini verebilecek özellikte olduğuna dikkat çeker Şair, bir başka ifadeyle sevgilinin güzellik unsurları sayesinde şiirinin renkli ve etkileyici bir özelliğe kavuştuğunu belirtir.

Mey neş’esini virdi mezâk-ı dile Vehbî

Rengîn sühanım vaf-ı leb-i la’l-i terinde

(G. 200/5, s. 641)

3. Yenilik Düşüncesi

Yenilik içeren şiirler yazmayı nükteli şiirler yazmaktan daha önemli gören Vehbî, yaşadığı dönemde nükteli şiirlere artık sanattan anlayan çevrenin rağbet ettiğini çoğunluğun ise yenilikten yana olduğunu belirterek yenilik düşüncesiyle şiirler yazılması gerektiğini ifade eder:

Erbâb-ı nazm olmayıcak Vehbî tâze-tarh

Kim dinler anı nükte-şi’âr olmuş olmamış

(G. 115/7, s. 584)

O, bir başka beytinde de “Ey tatlı sözlü papağan, yine yeni şiirler söyle. Marifet ehli senden yeni sözler duymak istiyor.” diyerek bir şairin yenilik düşüncesi içerisinde olması gerektiğini tekrarlar (G. 39/6, s. 539).

4. Zevk ve Eğlence

Vehbî, daha önce metnini verdiğimiz bir beytinde “Safa bahşeden bu şiirlere sevgili nazar etti, Vehbî’nin de gözleri parladı ve talihi gülmeye başladı.” diyerek şiirlerinin safâ

içerikli olduğuna dikkat çeker (G. 77/7, s. 561). O, bir başka beytinde mânâsı yeni, kafiyesi gül, şûh bir üslupla söylenmiş, neşe verici şiirler içerisinde de berceste niteliği taşıyan şiirler ile gönül arasında bir benzerlik ilgisi kurar. O, gönlü böyle bir şiire benzetirken bir başka ifadeyle şiirlerinin ya da beğendiği şiirlerin özellikleri ile ilgili ipuçları verir ve yine neşe içerikli şiir vurgusu yapar:

Ma'nâsı tâze kâfiyesi gül zemîni şûh

Nazm-ı hevâda mısra'-ı bercestedür gönül (G. 146/3, s. 604)

D. Şiirlerinde Öne Çıkan Belli Başlı Poetik Unsurlar

1. Anlam (Mânâ)

Mânâ, sözlükte “denilmek istenen, kastedilen şey” vb. anlamlara gelir. Buna göre mânâ, lafızların tasvir ettiği, yöneldiği veya lafızlarla anlatılmak istenen, onlarla anlaşılacak şeydir (Şensoy, 2003: 555). Divan şairinden beklenen de sıradan mânâlar oluşturmak yerine kelimeler arasındaki ilişkiler içine gizlenmiş, zarif ve zekice söylenmiş; düşündürten, anlaşıldığında da hayranlık uyandıran; yani dinleyeni i'câza götüren mânâları yakalamaya çalışmasıdır (Mengi, 2010a: 124). Şiirde, mânâ derinliklerine inebilme gayret ve başarısı, şairi nâzımdan ayıran önemli bir farktır; hatta Devletşah Tezkiresi gibi bazı kaynaklarda şairin bu meziyeti, iyi şair-kötü şair ayrımında da dikkate alınır (Kılıç, 2011: 26-30). Mânânın bir başka yönü de kaynağı ile ilgili durumudur. Onun gönülde bulunduğu anlayışı, hem içle bağlantılı hem de derunî bir yanının olduğunu gösterir. Gönülden sâdır olduğunda daha etkili olacağına inanılan mânâ, şiirin iç hususiyetleri arasında yer alır (Kaya, 2012: 202).

Vehbî, daha önce de belirtildiği gibi Nâbî takipçisi olan şairler arasında yer aldığı için daha çok mânânın ön planda olduğu şiirler yazmıştır. Şiirle ilgili birçok konuda tespit ve değerlendirmelerde bulunan şair, dizelerinde mânânın önemini doğrudan söylemek yerine bu konunun şiirinde ne kadar yer tuttuğunu, bu konudaki başarısını belirtmek suretiyle dolaylı yoldan söylemeyi tercih etmiştir.

Şair, aşağıdaki beyitte zengin ve geniş bir mânâ dünyası olduğunu, kabiliyetini şevk hazinesine, mânâyı da bu hazinenin ağzına kadar dolu olan paralarına benzeterek anlatır. O, bu düşüncelerle şiir yazmada kabiliyetin önemini vurgularken aynı zamanda şiirin mânâ ile zenginleşeceğine dikkat çeker:

Nakd-i ma'nâ ile leb-â-leb olup

Oldı tab'um yine hizâne-i şevk (G. 122/7, s. 589)

Vehbî, aynı zamanda yeni ve taze anlamlar oluşturma düşüncesindedir. Ona göre bunu sağlamak öyle kolay değildir, bu ancak maharetli şairlerin kolayca başarabileceği bir iştir. O, aşağıdaki beyitte taze ve yeni mânâların diğer şairlere gitmekte peri yüzlü güzeller gibi nazlandığını, kendi düşüncesinin kucağına ise kolaylıkla geldiğini belirterek bu konudaki yeterliliğine ve şiirindeki yeni anlamlara dikkat çeker:

Tâze ma'nâlar gelür âgûş-ı fikre Vehbiyâ

Ehl-i nazma nâz iderlerken perî-veşler gibi (G. 241/5, s. 666)

Anlamın yeni olması kadar değerli olması gerektiğini de düşünen Vehbî, bir başka beytinde de oluşturduğu anlamları birer inci kıymetinde görür. Şiir denizinde sedef gibi olan şair, bu incileri oluşturmakta ise hiçbir zorluk çekmez. İsteddiği zaman istediği kadar kıymetli anlamlar oluşturmaya güç yetirebilir (G. 121/4, s. 588).

2. Düşünce (endişe, fikr)

Sözlükte “fikir, niyet, tasarı, kaygı” vb. anlamlara gelen düşünce, tezkirelerde de bir değerlendirme ölçütü olarak görülür ve daha çok kelimenin Arapça karşılığı olan “fıkr, efkâr” şeklinde yer alır. Tezkire yazarları, şairleri tavsif ve takdir ederken bu kelimeleri kullansalar da onlarla tam olarak neyi ifade ettiklerini açıklamazlar. Onlar, “bıkr-i fikr” adını verdikleri düşüncenin orijinal hâli üzerinde daha çok dururlar ve düşünceyi hem doğuştan gelen bir meziyet olarak görürler hem de onun çalışma ile elde edilebilecek bir yönünün bulunduğu dikkat çekerler (Çapan, 1993: 534; Tolasa, 2002: 366, 367; Türk Dil Kurumu, 2011: 742).

Düşünce, Vehbî'nin şiirlerinde önem verdiği poetik unsurlardan biridir. Şair, kimi beyitlerinde düşünce konusunda kendi becerilerini ortaya koyarak bir şairin düşünce dünyasının oldukça geniş olması gerektiğini anlatır. Bir kasidesinde şair “Hârût'u bağlayacak derecede sihribaz olan benim düşüncemdir ki o, hasetçilerin kabiliyetlerini ‘dil düğümü’ muskası ile durdurur.” diyerek düşünce konusunda maharetini ortaya koyar:

Fikrümdür öyle sâhir-i Hârût-bend kim
Tab‘-ı hasûda nüsha-i ‘akd-i lisân virür (K. 32/3, s. 139)

Şair, beyitte geçen “‘akd-i lisân” ifadesiyle Hz. Musa'nın Cenâb-ı Allah'tan istediği “Dilimden düğümü çöz” (Tâhâ-25) ayetindeki isteğine telmihte bulunur. Bilindiği gibi Hz. Musa, Firavun'un karşısında sözünün iyice anlaşılması için böyle bir istekte bulunmuştur.

Vehbî, düşünce konusundaki yeteneğini aşağıdaki beyitte haberci benzetmesiyle yineler. Onun düşüncesi gizli, görünmez yolların öyle bir habercisidir ki kalplerdeki kerrubiyân meleklerinin sırlarından bile haber verir:

Endişem öyle peyk-i reh-i gaybdur ki hep
Peygâm-ı râz-ı sîne-i kerrûbiyân virür (K. 32/4, s. 139)

Vehbî, aşağıdaki beyitte ise düşünce ile mânâ arasında bir ilgi kurar. Şair, beyitte düşüncesinin, gülü yaprağıyla birlikte arzulamaya başlamasıyla mânâ goncasının da yüz şevkle tebessüm dağıtmaya başlayacağını söyleyerek mânânın düşünceye bağlı olarak gelişeceğini ifade eder:

Gonce-i ma‘nâ tebessüm-rîz olur sad şevk ile
Çünkü fikrüm ârzû-yı gül be-dâmânî ider (G. 30/2, s. 533)

3. Hayal

Şairler, hayattan ve doğadan aldıkları unsurları izlenimlerinden yararlanarak hayal dünyalarında değiştirirler ve onu kendilerine has şiir dilleriyle yeniden yorumlayarak okuyucularının karşısına çıkarırlar. Bu sebeptendir ki muhayyile iyi bir şiir ve şair için oldukça önemlidir. Onun önemli oluşunu şairlerin, tezkire yazarlarının, sanat erbabının nitelikli şiirin özelliklerini belirtirlerken “hayâl-engîz, muhayyel” vb. sıfatları kullanmalarından anlamak

mümkündür. Hayalin, bu kişiler tarafından önemi tek başına belirtilmekle birlikte “tâze, rakîk, hâs, bîkr, rengîn” vb. çeşitli sıfatlarla ilişkilendirilerek de ifade edilir (Kaya, 2012: 206-207).

Vehbî, hayalin önemini bir benzetme ile anlatır. O, bir beytinde “Hayal tüccarı, gönül çekici bir mekân arar; şiir mallarını sergileyecek bir dükkân arar.” diyerek hayali bir tüccara benzetir ve onun, şiirin oluşmasındaki yerine dikkat çeker (G. 72/1, s. 558). Şair, bir başka beytinde ise “Söylenmemiş hayallerim, gelin odası olsa renkli sözlerim de hemen bu odanın altın işlemeli perdelerini oluşturur.” demek suretiyle özgün hayaller ile renkli sözlerin bir arada olmasının şiire güzellik katacağına olan inancını belirtir:

Bîkr-i hayâlüm olsa ne dem hacle-zîb-i nazm
Rengîn ‘ibâretüm tutuk-ı zer-feşan virür (K. 32/10, s. 139)

4. Mazmûn

Divan şiiri geleneğinde önemli bir yere sahip olan mazmun için “mânâ; nükteli, cinaslı söz; klişe söz veya benzetme; klişeleşmiş mecaz; dolaylı anlatım”, “sanatçının ifade etmek istediği duygu, düşünce ve hayallerin çeşitli edebî sanatlar aracılığıyla, birtakım ipuçları verilerek îmâ yoluyla anlatılması”, “bir sözün altındaki gizli mânâ”, “bir mânâ ya da mefhumu, özelliklerini çağrıştırmak kelime grupları içinde gizleme sanatı” vb. şekillerde tanımlamalar yapılmaktadır (Demirel, 2002: 125; Mengi, 2010b: 50; Pala, 1999: 400).

Divan şairinin söz söyleme ustalığı, hüner gösterme gayreti ve mutlak güzeli oluşturma çabası sebebiyle ortaya çıkan mazmunlar, bu şiirin vazgeçilmezleri arasında yerini almıştır. Mazmunun zarif, gizli, zekice kullanılması kadar yeni, özgün ve orijinal olması da büyük bir önem taşır; çünkü şair “mazmûn-ı has, bîkr-i mazmûn” olarak nitelediği yeni mazmunlar aracılığıyla şiirde mükemmeli oluşturmaya çalışır. Bu sebeple birçok şair “bîkr-i mazmûn” oluşturma peşinde olmuştur (Mengi, 2010b: 50-53; Pala, 1995: 359).

Vehbî, mazmun ile ilgili düşüncelerini onun şiirinde ne şekilde yer aldığından hareketle dile getirir. O, bir beytinde “fikir çehresinde taze mazmunum, mânânın zülûflerine ise şiirim bir taraktır.” diyerek yeni mazmunlar kullandığını ve bunlarla düşüncüyü güzelleştirdiğini vurgular:

Çihre-i fikre tâze mazmûnam
Zülf-i ma‘nâya şânedür sühanum (K. 22/20, s. 110)

O, bir başka beytinde mazmunun insanlar üzerinde bir etki bıraktığını anlatmak için onu şaraba benzetir ve şiirinin bu şarapla dolu olduğunu, bu sebeple şiirlerinin, Cem’in kadehi gibi elden ele dolaştığını ifade eder. Şair, bu ifadeleriyle etkileyici mazmunlar içeren şiirlerin rağbet göreceğine ve el üstünde tutulacağına işaret eder:

Pürdür gazelüm bâde-i mazmûn ile Vehbî
Elden ele gezse ne ‘aceb câm-ı Cem-âsâ (G. 8/6, s. 515)

Sonuç

Seyyid Vehbî, şiire dair düşüncelerini Divan’ında çoğunlukla kasidelerinin fahriye ve gazellerinin mahlas beyitlerinde dile getirmiştir. Şair, bu dizelerde şiirlerinin özelliklerine ve

konularına, şiirlerini benzettiği unsurlara ve mânâ, düşünce, hayal, mazmun gibi şiirle ilgili çeşitli poetik hususlara dair tespit ve değerlendirmelerde bulunur.

Vehbî, bu poetik dizelerde daha çok şiir kelimesini tercih etmiş, bununla birlikte şiir karşılığında “sühan” ve “nazm” kelimelerini de sıkça kullanmıştır. Ona göre şiir feyizle ve hünerle söylenmeli, gönle hitap etmeli, doğruluk içerip gaybdan haber vermeli, gaflette olanları uyarmalı, elden ele dolaşacak güzellikte olmalı, zevk ve eğlence içermeli, âşıkâne, sûz-nâk, lezzet-âver, pâk, garrâ, nâzik, rengîn ve selîs bir nitelik taşımalıdır. Şiirin, kötü niyetli, cahil, hasetçi ve inatçı kişilere sunulmaması gerektiğini belirten şair, bu düşüncedeki kişilerin değerlendirmelerinin dikkate alınmaması gerektiğine inanır. Şiirlerini “âb, âşiyâne, bâzî, bender, câm, dâm u dâne dâsitân, deşt, efser, fesâne, gevher, gül-deste, hâtem, hizâne, kâle, kevser, lü'lü, metâ', mîve, mu'cize, nâvek, nevâ, nevrüz macunu, sihr, şâne, şeker, şerer, tarîk, tâziyâne, terâne, varak-ı râziyâne, yem, zîb, zülâl vd.” unsurlara benzeten Vehbî, bu unsurlar aracılığıyla şiirlerinin “akıcılık, güzellik, kıymet, beğenilirlik, tatlılık, genişlik, dinlendirme, yol gösterme vb. çeşitli özelliklerine dikkat çeker. Şiirlerinde çok çeşitli konulara yer veren Vehbî, yaptığı değerlendirmelerde bu konuların ne olduğuna, bir başka ifadeyle şiirde hangi konuların işlenmesi gerektiğine dair bilgiler de verir. Ona göre, yenilik düşüncesi, aşk, sevgili ve onun güzellik unsurları, zevk ve eğlence konuları şiirde işlenmesi gereken konuların başında gelir.

Anlam, düşünce, hayal ve mazmun gibi çeşitli poetik konularda da görüş ve düşüncelerini belirten Vehbî, şiirin anlam bakımından zengin olmasını bekler. Ona göre şiir, değerli, yeni ve özgün anlamlar içermeli, düşünce ve hayal dünyasının ürünü olmalı, ayrıca yeni ve taze mazmunlarla desteklenmelidir. Şiir, ancak bu şekilde okuyucular tarafından beğenilecek seviyeye ulaşabilecektir.

Vehbî'nin şiir yerine kullandığı terimlere, şiirde aradığı özelliklere, şiir için yaptığı benzetmelere, şiirin konusu ve bazı poetik kavramlara dair yaptığı tespit ve değerlendirmelere bakıldığında bunların bazılarının tezkire yazarları ve diğer divan şairleri tarafından da dile getirilen hususlar olduğu görülür. Vehbî'nin şiire dair belirttiği bu düşünce ve değerlendirmelerin, onun diğer divan şairlerinin şiir anlayışlarıyla olan benzerlik ve farklılıklarının belirlenmesine daha da önemlisi divan şiirinin poetikasının ortaya konmasına katkı sağlayacağı inancındayız.

KAYNAKÇA

- AKÜN Ömer Faruk (2013), **Divan Edebiyatı**, İstanbul: İsam Yayınları.
- BİLGİN A. Azmi (2011), **Tekke Edebiyatı**, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.40, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- BANARLI Nihat Sami (1971), **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C.1, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- BAYRAM Yavuz (2004), 16. Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin Şiiri Nitelemek Üzere Kullandıkları Sıfatlar, **Türkbilgi Dergisi**, 8, 36-53.
- Bursalı M. Tahir (1972), **Osmanlı Müellifleri**, (Haz: A. F. Yavuz, İ. Özen), C.2, İstanbul: Meral Yayınevi.

- CEYLAN Ömür (2011), **Bağ Bozumu**, İstanbul: Kesit Yayınları.
- COŞKUN Menderes (2011), Klasik Türk Şairinin Poetikası Üzerine, **Bilig Dergisi**, 56, 57-80.
- ÇAPAN Pervin (1993), 18. Yüzyıl Tezkirelerinde Edebiyat Araştırma ve Tenkidi, **Basılmamış Doktora Tezi**, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇAPAN Pervin (2005), **Tezkire-i Safâyî**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- ÇELEBİ İlyas (1996), Gayb, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.13, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- ÇOLAK Ahmet (2015), Seyyid Vehbî'nin Manzum Hadis-i Erbaîn Tercümesi, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, 4/2, 616-633.
- DEMİREL Şener (2002). Mazmûn Üzerine Bir Değerlendirme, **Bilig Dergisi**, 21, 117-142.
- DEVELLİOĞLU Ferit (1995), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- DİKMEN Hamit (1991), Seyyid Vehbî ve Divanının Karşılaştırmalı Metni, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DİKMEN Hamit (2003), Seyyid Vehbî Divanı'nın Şekil ve İfade Özellikleri Bakımından Analizi, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 3/1, 103-126.
- DİKMEN Hamit (2004), Seyyid Vehbî'nin Hayatı, Eserleri ve Sanatçı Kişiliği, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 4/1, 165-192.
- DİKMEN Hamit (2005), Seyyid Vehbî Divan'ında Çevre, Kültür Unsurları ve Toplum Hayatı, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 5/2, 25-56.
- DOĞAN Muhammed Nur (1996), Fuzulî'nin Poetikası, **İlmî Araştırmalar Dergisi**, 2, 45-72.
- ERAYDIN Selçuk (1995), Feyiz, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.12, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- ERKAL Abdulkadir (2009), **Divan Şiiri Poetikası (17. Yüzyıl)**, Ankara: Birleşik Yayınevi.
- ERTÜRK Mustafa (1997), Havz-ı Kevser, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.16, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- GIBB Elias John Wilkinson (1999), **Osmanlı Şiir Tarihi**, (Ter: A. Çavuşoğlu), C. III-IV-V. Ankara: Akçağ Yayınları.
- GÖKALP Haluk (2013), Seyyid Vehbî'nin Divan'ında Yer Almayan Bir Kasidesi, **Turkish Studies**, 8/1, 299-314.
- HORATA Osman (2009), **Has Bahçede Hazan Vakti**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- İNCE Adnan (1994), **Tezkiretü's-Şuara**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- KAPLAN Orhan, KIYÇAK Özgür (2014), Şeyhî Divanında Şiir Anlayışı, **Turkish Studies**, 9/6, 601-619.
- KARAHAN Abdülkadir (1996), Vehbî, **İslam Ansiklopedisi**, C.10, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- KAYA Bayram Ali (2012), Necâtî Bey'in Şiir Anlayışı, **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, 27,143-218.
- KAYA Hasan (2010), Azmizâde Hâletî Divanı'nda Âdet ve Gelenekler, **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, 5, 133-183.
- KILIÇ Mahmud Erol (2011), **Sufî ve Şiir-Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası**, İstanbul: İnsan Yayınları.
- MENGİ Mine (2010a), **Divan Şiirinin Arka Bahçesi**, Ankara: Akçağ Yayınları.

- MENGİ Mine (2010b), **Divan Şiiri Yazıları**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Muallim Naci (1986), **Osmanlı Şairleri**, (Haz: Cemal Kurnaz), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Namık Kemal (1304), **Tahrîb-i Harâbât**, İstanbul: Matbaa-i Ebuzziya.
- NAZİK Sıtkı (2008), Şemseddin Sâmî'nin Kâmûsu'l-A'lâm Adlı Eserinin V. ve VI. Cildinde Geçen Osmanlı Şairlerinin Biyografileri, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- OLGUN Tahir (1973), **Edebiyat Lügati**, (Haz: K. Edip Kürkcüoğlu), İstanbul: Enderun Kitabevi.
- OSMANOĞLU Ayşe (1986), **Babam Sultan Abdülhamid (Hatıralarım)**, Ankara: Selçuk Yayınları.
- ÖZTOPRAK Nihat (2005), Rûhî'nin Şiir Anlayışı, **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, 12,101-136.
- PALA İskender (1995), **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- PALA İskender (1999), **Âh Mine'l-Aşk**, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- PALA İskender (2005), **Hayriyye**, İstanbul: Kapı Yayınları.
- RAHİMGULİYEV Bayram (2007), Osmanlı Edebiyatı'nda Dönüşümün Şiiri: Sulhiyyeler, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara: Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ŞENSOY Sedat (2003), Mana, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 27, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- TANPINAR Ahmet Hamdi (1999), Eski Şiir, **Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler**, (Haz: M. Kalpaklı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- TOLASA Harun (1973), **Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- TOLASA Harun (1982), Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri, **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, I, 15-46
- TOLASA Harun (2002), **16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- TULUM Mertol (2007), **Sûrname/Sultan Ahmet'in Düğün Kitabı**, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- TÜRK DİL KURUMU (2011), **Türkçe Sözlük**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- YALÇIN Ayhan (1981), **A'dan Z'ye Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi**, İstanbul: Geçit Kitabevi.
- YORULMAZ Hüseyin (1996), **Divan Edebiyatında Nâbî Ekolü**, İstanbul: Kitabevi.
- YÖNTEM Ali Canip (1996), **Ali Canip Yöntem'in Eski Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri**, (Haz: A. Sevgi, M. Özcan), İstanbul: Sözler Yayınları.